

TEK DİLLİ ÇOCUKLARDA DEYİMLERİN ANLAMLANDIRILMASI VE ÖNTÜRLÜK ETKİSİ

IDIOM COMPREHENSION AND PROTOTYPICALITY EFFECT IN MONOLINGUAL CHILDREN

Hüseyin UYSAL

Doktora öğrencisi, University of Florida, College of Education, School of Teaching & Learning, huysal9@gmail.com

Seda G. GÖKMEN

Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Dilbilim Bölümü, sgokmen@ankara.edu.tr

Öz

Dilbilim ve psikoloji alanına giren ulamlama konusu, dil edinimi çalışmalarından gelen verilerle aydınlanma bulmaktadır. Dereceli bir içyapıyı savunan Öntür Kuramı'na göre, zihinden çağırılma ve kavranma zorluğu üzerinde öntürlük etkilidir. Mevcut çalışma, deyimlerin anlamlandırılması ve bileşen adların öntürlüğü arasındaki ilişkiyi sorgulamaktadır. Araştırma grubu, anasınıfı, 3., 5. ve 8. sınıf düzeyindeki Türkçe tek dilli çocukları kapsamaktadır. Sormacayla, BEDEN BÖLÜMÜ üst ulamına ait kavramların öntürlük değerleri yaşlara göre belirlenmiştir. Bu kavram adlarını bileşeni olarak bulunduran deyimler, ad bileşeninin öntürlüğüne göre derecelendirilmiş, her biri bir kavrama testi içerisinde öykü ve resimlerle sunulmuştur. Yanıtların doğruluğu ve tepki süresi dikkate alınarak çözümlenmiştir. Anasınıfı ve 3. sınıf grubu, ağırlıklı olarak gerçek anlamı seçmiş, diğer gruplarda ise ilerleyen yaşla birlikte değişmeceli anlama yönelim gözlenmiştir. Deyimleri kavrama yeterliliği gösteren gruplarda öntürlük etkisine işaret eden bulgular, deyimlerin kalıplaşmış sözcükler olduğunu ve bileşen sözcüklerin değişmeceli anlam üzerinde etkisiz olduğunu savunan görüşlere karşıt niteliktedir.

Abstract

Categorization, a problem of linguistics and psychology, is enlightened by language acquisition studies. According to the Prototype Theory, which supports a graded structure, prototypicality has an effect on recall and comprehension. The present study investigates the relationship between the prototypicality of component nouns and idiom comprehension. The target group comprises Turkish monolingual preschoolers, 3rd, 5th, and 8th graders. A questionnaire was administered to assess the prototypicality values of the concepts in the superordinate category BODY PART according to different age levels. The selected idioms were ranked based on the prototypicality of component nouns, and were presented in a comprehension test with short stories and pictures. Accuracy and reaction time were the variables taken into account during the analysis. It was found out that the preschoolers and 3rd graders mostly relied on literal meaning, while the older groups had a tendency for figurative meaning. The findings from the participants who are competent in comprehending idioms support a prototypicality effect, whilst showing negative evidence regarding the views that consider idioms frozen, and component words having no impact on idiomatic meaning.

Makale Bilgisi

Gönderildiği tarih: 11 Nisan 2016
Kabul edildiği tarih: 3 Haziran 2016
Yayınlanma tarihi: 23 Haziran 2016

Article Info

Date submitted: 11 April 2016
Date accepted: 3 June 2016
Date published: 23 June 2016

Anahtar sözcükler

Değişmeceli dil, Deyim, Dil edinimi, Dil gelişimi, Dil işleme, Öntür kuramı, Öntürlük etkisi.

Keywords

Figurative language, Idiom, Language acquisition, Language development, Language processing, Prototype theory, Prototypicality effect.

DOI: 10.1501/Dtcfder_0000001474

1. Giriş

Kavramların zihinde depolanmasının ne tür bir örgütlenme çerçevesinde gerçekleştiği sorusu, psikoloji, dilbilim, bilişsel sinirbilim ve diğer disiplinlerde ele alınmakta ve şüphesiz ki ortaya çıkan bulgular sözcük çağırma ve dil kavrama çalışmalarına katkıda bulunmaktadır. Özellikle tartışmalı bir konu olan ve çeşitli kuramların tartıştığı değişmeceli dilin kavranması konusunu, ulamlama çalışmalarının bize verdiği önemli bilgiler ışığında ele almak, değişmeceli dil türlerinin kavramsal yapısına dair ilginç bulgular sunabilir. Bu çalışma, bir ruhdilbilim deneyi niteliğinde olup, Öntür Kuramı'ndan yararlanarak, deyimlerin anlamlandırılması konusunu ele almayı amaçlamaktadır. Elde edilecek verilerden yola çıkılarak, deyimlerin değişmeceli anlamlarına erişimin yanı sıra gerçek anlamlarına da erişimin söz konusu olup olmadığına dair bulgular sunulacaktır. Diğer bir deyişle ad + eylem yapısındaki bir deyim bileşeni olan adın,

deyimin anlamlandırılma sürecini etkileyip etkilemediği dolayısıyla işleme sürecinde bu sözcüklere ait kavramların da zihinde etkin hale gelip gelmediği, anadili Türkçe olan çocuklar üzerinde incelenecektir. Deyimin bileşen sözcüklerinden adın öntürlük değeri, çocukların bu deyimi kavrama hızını etkilemekte midir? Bağlam içinde bir deyimın işlenmesinde, tek dilli Türk çocuklarda değişmeceli anlama erişimin gerçekleşmesi ile ilgili kritik bir dönem var mıdır? Mevcut çalışmada, bu sorulara yanıt aranmakta ve sezgisel sorgulama yöntemiyle bu yönde bulgular sunmak amaçlanmaktadır. Deyimlerin anlamlandırılma sürecinde, bileşen sözcüklerden ada ait bir öntürlük etkisine rastlanması durumunda, deyimlerin içsel yapısının önemli olduğu, anlamlandırma sürecine bu yapının etki ettiği varsayılacaktır. Bilgimiz dahilinde, Öntür Kuramı ve deyimlerde anlamlandırma çalışma alanlarını birleştiren ve yöntem olarak tepki süresi kullanan, sezgisel sorgulamaya dayanan bir dil edinimi çalışması, Türkçe için mevcut değildir. Seferoğlu, Öntür Kuramı üzerine yapılacak çalışmaların, sözcükler ile zihinsel sözlükteki birimler arasındaki anlam ilişkisini açıklayacağı ve insan zihni ile ilgili araştırmalara katkı sağlayacağını belirtmiştir (87). Bu bilgi göz önünde bulundurularak, bu çalışmanın dilsel malzemeler sunarak alanyazındaki bu boşluğu doldurmaya katkı sağlayacağı ve benzer araştırmalar için bir emsal olacağı beklenmektedir.

1.1. Öntür Kuramı Ve Ulamlama

İnsan dili ve düşünce arasındaki etkileşim, şüphesiz en temel ve önemli tartışma konularından biri haline gelmiş, “Kavramlar zihninizde var olduğu için mi sözcükler var, yoksa sözcükler sayesinde mi kavramları oluşturuyoruz?” sorusu araştırmalara konu olmuştur. Anlam ve sözcük arasındaki bağlantıyı tartışan görüşlerden, adcılık görüşüne göre, gerçek dünyada nesnelere ve olaylar, onları ifade etmek için ise sözcükler vardır. Kavramcılık görüşü ise, zihinde kavramların olduğunu ve bu kavramların, sözcükler ile gerçek dünyadaki nesnelere ve olaylar arasında bağ kurduğunu savunur. Diğer bir görüş olan kavramsal gerçekçilik, kavramların kendi içlerinde var olduğunu ve insan zihninden bağımsız olduklarını öne sürer. Anlambilimdeki temel ilkelerden biri, göndergeleri değil, sözcüklerin işlemlerini incelemektir. Bir sözcüğün anlamı, işlemdir. Gönderge ise “*bir sözcüğün gönderim yaptığı, dil dışındaki dünyaya ait olan*” (Crystal 188) olarak tanımlanmıştır. Aynı şekilde, van Dantzig ve diğerleri “*insan bilişinin önemli bir özelliği, dış dünyanın içsel temsillerini oluşturma yetisidir*” (579) hatırlatmasını yapmaktadır. İmer ve diğerleri’nin “*dil öğelerinin, belirli dilbilgisi, anlam ya da işlev*

ölçütüne göre oluşturduğu küme” (248) olarak tanımladığı ulam, bu çalışmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır. Ulam, diğer bir şekilde zihindeki sınıflandırma sürecinin tümü olarak ele alınmaktadır (Ungerer ve Schmid 8). Ulam ve gönderge arasındaki bağlantıya açıklık getiren Maviş’e göre (130), çoğunlukla sözcükler, daha soyut olan, gerçek dünyaya ait olan ya da olmayan, kavramın alt çerçevesine ait varlıklara gönderim yapmaktadır. Öyleyse diyebiliriz ki, anlamın zihindeki yansıması, ulamdır. Belirtmekte fayda var: Ulam ve kavram arasındaki ilişki, alanyazında tartışmalıdır. Klasik görüşe göre kavramlar, kendilerini oluşturan anlamsal özelliklerin bir araya gelmiş halidir (Mervis ve Rosch 90). Kavramın, zihinsel bir simge olduğu konusunda araştırmacılar hemfikir görünmekte (Gunina 248), kavramın özellikle soyutluğuna vurgu yapmaktadırlar. Bu durumda, kavramın gerçek dünyaya ait olmadığını görüyoruz. O zaman ulam nedir? Kavram kadar soyut olmayan, içerisinde benzer örnekleri bulunduran, soyut ama sistemli bir oluşum olarak tarif edebiliriz.

Ulamlama konusunda ilk tartışmalar, Batı felsefesinde ortaya çıkmış olup Aristo’ya kadar uzanır. Kavramla ilgili bu eski anlayış, klasik ya da geleneksel görüş olarak adlandırılır ve ‘gerekli ve yeterli şartlar’ ilkesi temeline dayanır. Bu görüşe göre, bir ögenin herhangi bir ulama dahil olması için, ulamı tarif eden özelliklerin hepsine sahip olması gerekmektedir. Bu görüş üyeler arasında belirgin sınırlar olduğu varsayımına dayalıdır. Gerçekten ögeler arasında net ve keskin sınırlar var mıdır? Bir öge, sadece A ya da sadece B mi olmalıdır? Ögeler, ait olduğu ulamları eşit düzeyde temsil edebilirler mi? Bu sorular, Rosch’un Öntür Kuramı sayesinde ciddi oranda cevap bulmaktadır. Bazı durumlarda bir nesneyi belirli bir ulama dahil etmek, zihin için zorlayıcı olabilmektedir. Bazı nesnelere herhangi bir ulama yerleştirememesi ya da anlam özelliklerinden dolayı, birden fazla ulama dahil olabilmesi üzerine geleneksel görüşe karşı soru işaretleri oluşmuş ve ulamlama düzenini daha iyi açıklayan bir kurama ihtiyaç doğmuştur. Bu durum, ulamların sınırları hakkında, araştırmacıları sınırları olan ve olmayan ulamlardan söz etmek zorunda bırakmış, merakları bu konuya yöneltmiştir. Ulamların sınırlarıyla ilgili bu konuya bir örnek olarak, SEBZE ulamını ele alabiliriz. ‘Marul’ bir sebze olarak rahatlıkla kabul edilirken, ‘zeytin’ aynı ulama kolaylıkla dahil edilememektedir. Bu durumda, ‘zeytin’in sınırlarının belirsiz olduğunu, sebze ya da meyve olarak kolaylıkla adlandırılmadığını söyleyebiliriz. Diğer bir deyişle, ‘zeytin’ bulunduğu ulamı iyi şekilde temsil edememekte dolayısıyla kötü bir örnek olarak karşımızda durmaktadır. Öntür, ulamın merkezinde dururken, diğer ögeler öntürün çevresinde dereceli olarak sıralanmaktadır.

Rosch, bir ulamın merkezindeki ögesi olarak nitelendirdiği öntür terimini ortaya atmıştır. Bir öntür, gerçek bir örnek ya da diğer örneklerin özelliklerinin birleşimi olabilir (331). Klasik örneğini vermek gerekirse, KUŞ ulamında SERÇE bir öntür olabilir, diğer bir deyişle SERÇE'nin öntürlük değeri PENGUEN veya DEVE KUŞU'ndan daha yüksek olabilir. Bu aşamalı sınıflandırma durumu, 'dereceli yapı' ya da 'hatları belirsiz sınırlar' terimleriyle ifade edilmektedir. Bazı üyeler öntürle ortak birçok özelliğe sahip iken, diğerleri öntürünkilerle benzer özellikleri daha az taşıyabilmektedir. Bu dereceli üyelikten dolayı "...prototipe çok benzeyen göndergeler kategori içinde kalırken, sınıra yakın olanlar her an kategori dışında kalabilirler" (Maviş 137). Rosch'a göre, Öntür Kuramı'nın öne sürdüğü model, "...bazı üyelerin ait olduğu türü diğerlerinden daha iyi temsil ettiğini önceleyen derecelendirmeye dayalı bir sınıflama biçimi" (Aktaran: Gökmen 166) olarak tarif edilmiştir. Ayrıca Rosch, anlamsal ve algısal ulamların öntürler çevresinde odaklanıp odaklanmadığını tepki süresi kullanarak test ederek tümcelerinde öntürlüğü yüksek kavramlar varsa, tümceye daha hızlı yanıt verildiğini göstermiştir.

Rosch, ulam türlerini; üst düzey, alt düzey ve temel düzey olmak üzere üç türde incelemiştir. Üst düzey ulamların öne çıkan özelliği, imgelerinin somut olarak gösterilememeleridir. İşte bu sebepten dolayı "eşya gibi üst düzey ulamlar, kendi başlarına imgelenebilir değildirler, bu ulama ait bir ögenin imgelenebilmesi dışında" (Rosch 267). Bu soyutluktan kaynaklı olarak "Bana hayvanın resmini çizebilir misin?" şeklinde bir yönerge, çocuğun üst düzeydeki HAYVAN'dan temel düzeye inip bir köpek, kedi ya da koyun gibi bir hayvan türü çizmesiyle sonuçlanacaktır. İşlevsel ve soyut bilgi gerektiren üst düzey ulamların tersine, alt düzey ulamlar daha çok temel düzey ulamlara yakın olup, algısal bilgi gerektirir. Ayrıca alt düzey ulamlar, "ortak, dolayısıyla da öngörülebilir özellikler ve işlevler öbeğidir, ama diğer ulamlarla çakışan birçok özellik içerebilir (örneğin, mutfak sandalyesinin, diğer sandalye türleriyle çoğu özellikleri ortaktır)" (Rosch 255). Ulam düzeylerini Tablo 1 ile basit şekilde gösterebiliriz.

Tablo 1: Ulam düzeyleri ve örnekler

üst düzey	HAYVAN
temel düzey	KUŞ
alt düzey	KEKLİK

Öntür ile temel düzey ulamı birbirinden farklı terimlerdir. Rosch, öntür ulamlarının yatay konumda olduğunu, temel düzey ulamlarının ise düşey yönlü sınıflandırma ile gerçekleştiğini belirterek, bu farkı vurgulamıştır (253). Rosch, temel düzey ulamlarının, öğelerin birbirine yakın olarak algılandığı ortalama bir yapıda olduklarını belirterek bu düzeydeki öğelerin en hızlı tanınan ulamlar olduğunu hatırlatmaktadır (257) (Aktaran: Gökmen ve Önal 6). Bu çalışmada, sözcüklerin anlamlarına, özellikler bütünü sayesinde erişildiği görüşü benimsenmiş, öntürlüğün dil işlemeyi hızlandıracağı varsayılmıştır. Ayrıca bu varsayım öne sürülürken benimsenen görüşün bazı kısıtlılıkları mevcuttur. İlk olarak, bir anlamsal ulamın, öntürünün hangi ayırt edici özellikleri içerdiğinin çözümlenmesi ve bu özelliklerin önem sırasına koyulması teknik olarak oldukça zordur. İkinci olarak, öntürün merkezi olmaktan çok sıklığa bağlı olarak seçilmesi, mevcut çalışmada öntürlük, sıklık ve tanınırlık kavramları arasına net bir çizgi çekilmesini zorlaştırmaktadır. Bu bahsettiğimiz kısıtlılıkların, çalışmanın sonuçları üzerinde etkili olabileceğini belirtmek istiyoruz.

1.2. Deyim Anlamlandırma İle İlgili Kuramlar

1.2.1. Bütünleşik Karşıtı Görüşler

Dilbilimin yan alanı olan anlambilim, insan zihninin çalışma düzenini açıklamaya yönelik değerli veriler sağlamaktadır. Sözcüklerin anlamlarından yola çıkarak, zihindeki kavramların nasıl depolandığına ve nasıl geri çağrıldığına yönelik bulgular elde edilebilmektedir. Bu noktada, sözcüklerin kavramsal yapısını açıklamak, kısmen de olsa zihnin doğasını açıklamaya eş değerdir. Löbner, anlambilimin hedeflerini “*sözcüklerin ve tümcelerinin anlamlarını meydana çıkarmak ve onların doğasını ortaya koymak*” (4) olarak belirtmiştir. Bu amaç çerçevesinde, anlambilim ve edimbilim çalışmaları, çeşitli dil yapılarının anlamlarını ele almışlar, bu yapılardan değişmeceli dil ise, Freudyenlerin bilimsel düzlemde incelemeleri sayesinde söz sanatı olmaktan çıkmıştır (Hoffman ve Honeck 20). İmer ve diğerleri, değişmeceyi “*bir sözcüğün ya da dizimin gerçek anlamı dışında kullanılması*” (82) olarak tanımlamakta iken, Glucksberg “*konusucu anlamı*” (146) olarak tarif etmiş ve dil anlamının tersi olduğunu öne sürmüştür. Değişmeceli dil türleri arasında; deyim, metafor, atasözü, metonomi, ironi ve iğneleme sayılabilir. Deyimin kendi anlamının, parçası olan sözcüklerden bağımsız olduğunu savunan Chaika, deyimini iyi bir dolaylı gönderim örneği olduğunu öne sürmektedir (200).

Değişmeceli anlatımı kavrama süreci, ilk önce gerçek anlamlandırmanın ötesine geçmeyi, sonra konuşucunun neyi kastettiğine yönelik doğru tahminde bulunmayı kapsamaktadır. Bu bakımdan, değişmeceli dile ait özel bir işleme dizgesinin bulunup bulunmadığı, diğer bir tartışma konusu olmuştur. Langacker, *Foundations of Cognitive Grammar* kitabında, değişmeceli dili kendine özel bir tasarımla değil, diğer dil olguları gibi bütünü bir parçası olarak ele alan, onu bir sorun olarak değil, sorunun bir çözümü olarak gören bir dilbilgisine ihtiyacımız olduğuna (3) işaret etmiştir. Hoffman ve Honeck, değişmeceli dilin anlamlandırılması için özel bir dizgenin olmadığını, dünya bilgisi, kodlama, sezdirim, çıkarım gibi genel dil sorunsallarını içeren aynı düzenin değişmeceli dil için de işlediğini öne sürmektedir (7). Yine bu yöndeki bir yönelim olan Sözcüksel Temsil Varsayımı'na göre, deyimler herhangi bir sözcük gibi, sözlükçeden aynı düzende çağrılmaktadır (Swinney ve Cutler 525). Diğer yandan, deyimlerin, normal sözlükçenin bir parçası olmayan özel bir liste içinde depolandığını ve bu listeden çağrıldığını kabul eden varsayımlar (ör., Deyim Listesi Varsayımı) vardır. Deyim Listesi Varsayımı üzerinden devam etmek gerekirse, deyimleri içeren bu listeye erişim, "*deyim işleme usulüyle*" (Bobrow ve Bell 346) özel bir işlemle, gerçek anlamın işlenmesinden farklı olarak gerçekleşir. Fraser ise, deyimleri oluşturan sözcüklerin deyim anlamına bir katkı yapmadığını ve deyimlerin ise kalıplaşmış sözcük toplulukları olduğunu öne sürmüştür (33). Farklı görüşleri yansıtan tüm bu tanımlardan yola çıkılarak, çalışmanın bu bölümünde, deyimlerin bütünleşik yapılar olduğunu destekleyen ve buna karşıt kuramlar, ilgili çalışmalarla birlikte verilecektir. Ele alınan kuramlar, bütünleşiklik görüşüyle ilgili tutumlarına göre iki kutupta ele alınabilirler. Bütünleşikliğe karşı çıkan görüşlerin hepsi, öngörülen deyimsel anlamın zihinde depolanıp, oradan çağrıldığını varsaymakta, ama bu anlama ne zaman ve ne şekilde erişim sağlandığı konusunda birbirlerinden ayrılmaktadırlar. Bütünleşikliği destekleyen görüşlere göre ise, deyimsel anlam, deyim bileşenlerinden yola çıkarak oluşturulmakta olup bu yöndeki görüşler, değişmeceli anlamın oluşturulma yöntemi ve gerçek anlama erişimin gerçekleştiği sıra konusunda aralarında ayrılmaktadırlar.

Değişmeceli dilin anlamlandırılmasını ele alan kuramlardan yaygın olarak bilineni, konuşma sezdirimleriyle ilgilenen Grice'in kuramıdır. Bu kuram, standart edimsel görüşün kapsamında olup, konuşmaya dahil olanların bir takım iletişim ilkelerini gözlemlemesi sonucu değişmeceli dilin kavranması için gerekli çıkarımların yapılabildiğini iddia eder. Standart Edimsel Model, buna ek olarak, değişmeceli yapının gerçek anlamına erişimin kesinlikle gerçekleştiğini ve bu

işlemin değişmeceli anlama erişimden önce tamamlandığını öne sürmektedir (Holtgraves 76). Standart Edimsel Model'in değişmeceli anlama erişimin seçimli olduğunu öne sürmesi, karşıt tartışmaları tetiklemiştir. Değişmeceli anlam görmezden gelinemez, bağlam içinde gerçek anlamın çağrıştırıldığı durumlarda bile (Gildea ve Glucksberg 589).

Deyimlerin özel bir liste içinde depolandığını kabul eden Deyim Listesi Varsayımı, deyimleri içeren bu listeye erişimin, özel "*deyim işleme usulüyle*" (Bobrow ve Bell 346), gerçek anlamın işlenmesinden farklı olarak, gerçekleştiğini öngörmektedir. Karşıt olarak Swinney ve Cutler, işlenmekte olan anlamlardan seçilmesi en muhtemel olanını bilinçli erişim için hazır eden bir karar aygıtının varlığını kabul etmek gerektiğini (526) belirtmiştir. Gerçek ve değişmeceli anlamlar için aynı işleme süreci geçerli olmakta, bu süreçte karara etki eden önemli bir ölçüt olarak, bağlam karşımızda durmaktadır. Ayrıca Sözcüksel Temsil Varsayımı'na koşut olarak, deyimler için özel bir işleme sürecinin olmadığını, ayrıca deyimlerin ortak bir sözlükçede depolanmadığını ortaya koymuştur. Bu varsayım deyimsele anlamların, zihinden çağrıldığını iddia etmesiyle, bütünleşikliği reddetmektedir. Deyim, uzun bir sözcük olarak ele alınmakta ve tanımlanmaktadır. "*En basit haliyle deyim, kendisini oluşturan her bir sözcüğün anlamından kendi anlamı türetilmeyen bir ya da daha fazla sözcükler dizisidir*" (Swinney ve Cutler 523). Tanımda, deyimlerin bütünleşik olabileceğinin ve saydamlık derecesinin deyimden deyimde değişebileceği gerçeğinin göz ardı edildiğini görmekteyiz.

Gerçek anlama yönelik hiç bir çözümleme olmaksızın, değişmeceli anlama erişim mümkündür. Bu durum, özellikle deyimler yüksek tanınırlığa ve uzlaşım sal değişmeceli anlamlara sahip olduklarında geçerlidir. Bir ifadedeki her bir sözcüğe bakmalarına rağmen, kişiler bütünleşik ya da gerçek anlama dair bir işleme yapmıyor olabilirler. Uygun bağlam olduğu zaman, değişmeceli anlama doğrudan erişim kaçınılmazdır (Gibbs 470). Bu yaklaşımda, bağlamsal bilginin, sözcük düzeyinde işlemlerle etkileşime çok erken girdiği belirtilmektedir. Zengin ve destekleyici bir bağlam, anlamlandırmayı önemli oranda etkiler, bu sebeple bağlama uygun yorumlamalar (bağlama uygun düşmeyen yorumlamalar bu sürece dahil olmadan) doğrudan seçilir (Giora 489). Haliyle bu görüş, deyimlerin bütünleşik olduğunu kabul eden görüş dışında kalmaktadır. Bağlamı çok fazla öne çıkarması ve bağlam dışı anlamı tamamen göz ardı etmesi sebebiyle, fazlaca iddialı durmaktadır.

Deyimleri ölü metaforlar olarak kabul eden Palmer'a göre, deyimler önceleri metaforik iken, zamanla bu değerini kaybedip gerçek anlamlı sözcük öbekleri haline geldiler. Bu şekilde kullanıma bağlı olarak, sabit ve uzlaşımsal anlamlar kazandılar (Ackerman 440). Bu görüşe koşut olarak, üretici dilbilgisi odaklı araştırmalar (Chomsky; Fraser; Schweigert), deyimlerin parçalarına ait anlamların, deyimden değişmeceli anlamına bir etkide bulunmadığını, dolayısıyla deyimlerin bütünleşik olmadıklarını öne sürmüşlerdir. Titone ve Connine'a göre, dönüşümlü dilbilgisi deyimden iki çeşit sözdizimsel biçimi olduğunu ve bu biçimlerin aynı deyim ifadesinin iki farklı aşaması olduğunu kabul eder, dolayısıyla dönüşümlü dilbilgisinin, sözdizim esnekliği konusunda aşırı derece tutumlu olduğu ortadadır (1657). Cacciari ve Tabossi, tümcenin her bir sözcüğüne ait anlamın, sözlükçeden çağrıldığını iddia eden dil işleme görüşüne, deyimden karşıt kanıt oluşturduğunu belirtmektedir (668). Ayrıca aynı araştırmacılar modaliteler arası hazırlama deneyleriyle, bazı sonuçlar ortaya koymuşlardır. Buna göre, *"eğer bir deyimden saptanma noktası, dizilişden başlarında olursa, dizilişden sonunda sadece değişmeceli yorumlama olacaktır. Şayet saptama, dizilişden sonuna kadar herhangi bir yerde olmazsa, o zaman değişmeceli yorumlama ortaya çıkmadan, gerçek yorumlama gözlemlenmelidir"* (Cacciari ve Tabossi 679).

Ackerman ise, deyimden edinimi konusunda iki model önermiştir. Birincisine göre anne-baba, herhangi bir sözcüğü öğretir gibi, deyimden anlamını çocuğa öğretmektedir. İkinci modele göre ise, *"bir deyimden sabit sözcük anlamını öğrenmek yerine, çocuklar bir deyimden öbeğinden gerçek anlamlı yorumlamasına erişmek, bu yorumlama ve bağlamsal bilgi arasındaki uyumsuzluğundan farkına varmak, bir kaç deneme ve yanılma süreci sonunda bir deyimden yorumlama oluşturmak zorunda olabilirler"* (452). Ayrıca araştırmacı, bu modeller yetersiz olduğu için, üçüncü bir modele ihtiyaç olduğunu işaret etmiştir. Bu modele göre, birinci ve üçüncü sınıflarda deyimden yorumlamaların, sadece deyimden yapıları değişmeceli anlama yönelten bir bağlamda nasıl yapıldığını açıklamak gerekir. Deyimden değişmeceli anlamlarına erişim, küçük çocuklarda bütünleşik değildir, dolayısıyla bileşen anlamların bulunmasına yönelik bir işlem de söz konusu değildir. Daha ziyade, deyimden de dil gelişimi sürecinde herhangi bir sözcük gibi öğrenilmektedir (Ackerman 453). Titone ve Connine, karşılaşılma sıklığı olarak tanımladığı tanınırlığın, bütünleşiklik karşıtı görüşe destek sağladığını (1658) belirtmektedir. Tanınırlık, Crutchley'de, *"bir çocuğünden belirli bir deyimden ne oranda maruz kalmış olabileceğine yönelik tahmin"* (205) olarak tanımlanmaktadır. Tanınırlık sayesinde deyimden de sözcükler gibi daha hızlı işlendiği sonucuna

ulaşan Nippold ve Taylor, deyimlerin tanınırlığı konusunun, deyimün günlük ya da yazılı dilde ne sıklıkla geçtiği ile ilgili olduğunu (432) belirtmiştir. Bütünleşik olmayan deyimlerde değişmeceli anlam bileşen sözcüklerden çıkartılamayacağı için, yola çıkabileceğimiz en iyi ipucu deyimün tanınırlığı olacaktır (Caillies ve Le Sourn-Bissaoui 191). Deyimlerin kalıplaşması, sadece sözlüksel temsil düzeyinde olmak zorunda değildir. Bu kalıplaşma, aslında kullanım sürecinde gerçekleşmiş olabilir.

1.2.2. Bütünleşği Destekleyen Görüşler

Yeni modellerden en bilineni, belki de Giora'nın Dereceli Belirginlik Varsayımı'dır. Bu görüşe göre, ancak belirgin sözcük anlamlarına erişildikten sonra, değişmeceli anlam ortaya çıkabilir. Belirgin anlamdan kasıt, değişmeceli anlam değildir. Dolayısıyla tüm dilsel yapının sözcüklerine ait gerçek anlamlar çözümlenmeden, değişmeceli anlama erişim gerçekleşebilir. Bu noktada, anlam belirginliği kavramının kapsamını belirlemede zorluklar yaşandığından bahseden Gibbs ve Colston, bu duruma kendi tanımıyla açıklık getirmektedir: *"Belirginlik, dereceli bir kavramdır ve sıklığı yüksek, uzlaşımsal ya da öntürsel/sterotipik olan içlemleri kapsar"* (842). Ayrıca sözcüklerin belirgin içlemleri, bağlama bakılmaksızın zihinsel düzlemde doğrudan işlenir (Giora 18). *"Sadece belirgin anlamlar bağlamsal olarak bağdaşmaz olduğunda, fazladan işlemeye ya da güçlü bir bağlama gerek duyulur"* (Giora 492). Sözcüklerin belirginliği ile uzlaşımsallık, sıklık, öntürlük ve tanınırlık arasında yakın ilişki bulunmaktadır (Giora 490). Gerçek anlamın mı yoksa değişmeceli anlamın mı daha önce etkin hale geldiği üzerine odaklanan tartışmalardan farklı olarak, Dereceli Belirginlik Varsayımı aslında belirgin olan anlamın öne çıktığını, dolayısıyla bu süreçte bağlamın büyük rol oynadığını öne sürmüştür ve çeşitli çalışmalardan (Giora; Giora ve Fein) destek görmüştür. Gernsbacher ve Robertson, gizilleme işlevli bilişsel bir mekanizma sayesinde fazlalık yapan ve konuyla ilgisi olmayan bilginin bastırılarak, asıl olan bilginin öne çıkartıldığından (1620) bahsetmektedir. Gizilleme, deyimlerin anlamlandırılma sürecini açıklamamıza da yardımcı olmaktadır. Giora ve Fein'a göre, Dereceli Belirginlik Varsayımına bağlı olarak, belirgin yorumlamalar, belirgin olmayanlara göre daha etkin hale gelirler (1602). Yüksek derece belirginliği olan anlamların daha önce işlendiği düşüncesi, aslında öntürlük kavramına yüklenen görevle çok benzerdir. Bir ulama ait kavramın öntür olması, o kavramın aynı zamanda belirgin olması demek olmaktadır ki bu belirginlik, o kavrama ait anlamın zihinde daha önce işlenmesi anlamına gelmektedir. Bir ifadenin belirgin olabilmesi için, bağlama dayalı herhangi bir işlem gerçekleşmeksizin, sözlükçede bulunan ilintili diğer

anlamlar arasından, o ifadenin yorumunun çıkartılması koşulu bulunmaktadır (Giora ve Fein 1602). Buna bağlı olarak, Giora ve Fein, daha belirgin gerçek anlamın, daha az belirgin metaforik anlama göre daha yüksek oranda etkin hale geldiği (1610) sonucuna ulaşmıştır.

Yetersiz Belirtme Modeli'ne göre bağlam, farklı sözcük anlamları arasında seçim yapmak için değil, yeterince belirtilmemiş ya da çok genel olan anlamları daha özel yorumlamalara dönüştürmek için işlev görmektedir (Gibbs ve Colston 843-844). Dil işleyici, ilk başta sözcüğün hem değişmeceli hem de gerçek anlamına uyumlu bir yorumlamaya erişim sağlar. Fakat zaman içerisinde dil işleyici, sözcüğün uygun anlamına odaklanmak için bağlamdan faydalanır. Bu süreçte bağlamın belirginliği ile odaklanmanın hızı arasında doğru bir orantı vardır (Gibbs ve Colston 843). Gerçek ve değişmeceli anlamlar için ayrı dil işleme süreçlerinin olmadığını öne süren bu modelin cevaplayamadığı soru, sözcükle karşılaşıldığında erişilen belirtilmemiş anlamı neyin oluşturduğudur (Gibbs ve Colston 843-844). Caillies ve Le Sourn-Bissaoui, zihin kuramı gelişimi ile değişmeceli anlam arasındaki bağlantıyı ele aldığı araştırmasında, bütünlük deyimlerin kavranmasında sözlü beceri ve yaş önemli iken, sözlü beceri ve ikinci sıradan inanışı anlamının önemli olduğunu ortaya koymuştur. Diğer bir deyişle gerçek anlama yönelik yorumlamanın yanlış bir temsil ya da inanış olduğunu fark etmenin, bütünlük olmayan deyimlerin kavranmasında rol oynadığına (710) dikkat çekmiştir.

Şimdi ise bütünlükli destekleyen diğer kuram ve çalışmalara bakalım. Levorato ve Cacciari'ye göre anlamsal çözümlenebilirlik, bileşen sözcüklerin ve deyim anlamsal yapısına dayalı olarak, konuşucunun deyim anlamları ne oranda kavrayabildiğidir (53). Bu doğrultuda olan Üstünlem Varsayımı, özellikle saydam deyimlerin, kısmen de olsa kendilerini oluşturan sözcüklerin çözümlenmesi yoluyla öğrenildiğini (Nippold ve Rudzinski 736) öne sürmüştür. Aynı yönde Smolka ve diğerleri, deyimleri oluşturan eylemleri ele aldığı çalışmasında, değişmeceli yorumlamaların, gerçek anlamların etkin hale gelmesine engel olmadıklarını (228) göstermiştir. Löbner'e göre bir ifade, basit de bütünlük de olsa, anlamının bütünlüklikten türetilmediği durumda ve sadece bilinmesi gerektiği bir durumda, zihinde kalıcı olarak depolanan sözcüksel bir anlam taşır (39-40).

Lacroix ve diğerleri, deyim "genellikle gerçek anlamıyla yorumlanabilen, fakat özgül bir bağlamda kullanıldığında değişmeceli bir anlam alan değişmeceli bir deyiş" (608) olarak tanımlarken, uzlaşsallık, tanınırlık ve saydamlık gibi değişkenleri

belli ki göz ardı etmiştir. Şüphesiz bağlamın yorumlama üzerindeki etkisi büyüktür, fakat saydam bir deyim için her bir sözcüğün gerçek anlamından yola çıkarak, deyim için hiç bilmeyen bir çocuk deyim için deyim anlamını kestirebilir. Her şeyden önce, deyimlerin saydamlığına ve bütünleşikliğine göre sınıflandırıldığını düşünürsek, tek bir deyim tanımının yeterince kapsamlı olmasının zor olduğu görülmektedir. Geçirimsiz deyimlerin anlamlandırılmasında, bağlama dayanarak çıkarım yapmaya özellikle ihtiyaç olabilmektedir (Cain ve diğerleri 281). Diğer yandan saydam deyimlerin anlamına erişimde, deyim bileşenlerinin çözümlemesi yapıldıktan sonra, bağlam devreye girip ek denetleme işlevi görmektedir (Cain ve diğerleri 282). Saydamlık, diğer bir deyişle anlamsal çözümlenebilirlik, “*bir deyim için gerçek ve deyim anlamı arasındaki ilişki*” (Cain ve diğerleri 67) olarak açıklanmaktadır. Hung ve Nippold saydam deyimlerde deyim anlamı, gerçek anlamın metaforik uzantısı olarak ele almış, dolayısıyla geçirimsiz deyimlere oranla, bu deyimlerin daha kolay anlamlandırıldıklarını (2-3) belirtmiştir.

Gibbs, normal bütünleşik deyimlerde, bileşenlerin deyim anlamına katkıda bulunduğunu (613) hatırlatmıştır. Normal olmayan bütünleşik deyimlerde ise, bileşenlerden birisinin göndergesi, metaforik olarak tanımlanabilir. Bütünleşik olmayanlarda ise deyim anlamı, bileşenlerden yola çıkılarak kestirilemez (Caillies ve Le Sourn-Bissaoui 190), öğrenilmesi ise sözcük dizgesi ile deyim anlamı arasında keyfi bir bağ kurularak gerçekleşir (Gibbs 614). Bu son türün, geçirimsiz deyim olduğunu hatırlatalım. Bütünleşik deyimleri anlamak, gerçek anlamı yorumlama yapmanın ötesine geçen bir stratejiye sahip olmayı ve bileşen sözcüklerin anlamlarından yola çıkarak deyim anlamını kestirebilmeyi gerektirmektedir. Levorato ve Cacciari, deyim için dile yönelik yorumlamanın, bağlam bilgisinden yüksek oranda etkilenecek deyim dizgesinin iç anlamına gittikçe duyarlı hale geldiği (63) sonucuna ulaşmıştır.

Skoufaki, yaygın olarak benimsenen saydamlık tanımını, “*anadil konuşucularının deyim için bir ifadeyi, deyim anlamı ile alakalı kabul ettikleri oran*” (20) olarak vermiştir. Caillies ve Le Sourn-Bissaoui’ye göre, “*saydamlık, bir deyim için gerçek anlamı ile deyim anlamı arasındaki ilişkiyi ifade etmekte; öte yandan bütünleşiklik, her bir bileşen sözcük ile deyim için deyim anlamı arasındaki ilişkiyi ifade etmektedir*” (193). Keysar ve Bly, deyim için sözcüksel ifadesi ile deyim anlamı arasında bir ilişki varsa, bu deyim için saydam olarak adlandırmıştır (1562). Deyim için anlamı öğrenildikten sonra saydamlığa yönelik sezgiler oluşur (Keysar ve Bly 106). Yorumlama dizgesine ait ilginç bir bulguya göre, “*dizge, bir*

anlama erişim sağladığında deyimün diğer olası anlamları daha az hassas olur” (Keysar ve Bly 1576). Kövecses, deyimleri herhangi bir kavramsal dizgeden bağımsız olarak düşünmenin, deyimlerin doğasını anlayarak dil öğretimi alanında kullanılmasına engel olduğunu (232) öne sürerken aslında tam olarak saydamlıktan bahsetmektedir.

Bütünleşiklik İlkesi'nin özünü oluşturan varsayımı açıklayan Portner'a göre, *“dilde her bir birimin anlamını, o birimin parçaları ve bir araya getiriliş şekli belirler”* (141). Bütünleşiklik İlkesi'ndeki temel varsayımına bakarsak, bir tümcenin anlamını, her bir biçimbirimin anlamı ile biçimbilgisel ve sözdizimsel yapılar oluşturmaktadır. Deyimlerin bütünleşik doğası olduğunu vurgulayan Düzenleme Varsayımı'na göre ise deyimlerin işlenmesi, herhangi karmaşık bir ifadenin işlenmesine benzerlik gösterir. Deyimsel düzenlemenin başladığı deyimsel anahtara erişim sağlandığında, gerçek anlama yönelik yorumlama tamamen durabilir (Titone ve Connine 1660). Karma bir görüşü destekleyen Gibbs, ulaştığı bulgular ışığında genel bir sonuç çıkarmış; edininim, anlamlandırma ve hatırlama açısından ele alındığında deyimlerin türdeş bir sınıf içinde yer alamayacağını dolayısıyla deyimsel anlamlara nasıl erişim sağlandığına yönelik tek bir modelin yetersiz kalacağını (582) belirtmiştir. Gibbs ve diğerleri, deyimlerin çözümlenebilirliğinin, diğer bir deyişle bütünleşikliğinin, bileşen sözcüklerin belirginliğine bağlı olduğu (577) görüşünü kabul ederek bütünleşikliği destekleyen bir görüşü kabul etmişlerdir.

Özetle, bütünleşikliği destekleyen ve bütünleşikliğe karşıt görüşlerin birbirinden ayrıldığı temel nokta, deyime ait bileşen sözcüklerin, değişmeceli anlama ne oranda ettiği tartışmasıdır. Bütünleşikliği destekleyen görüşler, bileşen sözcüklerin az da olsa değişmeceli anlama erişimi etkilediğini desteklemektedir. Bunun tam tersi bir tutuma sahip bütünleşikliğe karşıt görüşler ise, deyimlerin aslında bütün sözcükler olarak algılandığını ve/ya da depolandığını, dolayısıyla deyim işleme esnasında ya da sonrasında bileşen sözcüklerin gerçek anlamlarına erişimin söz konusu olmadığını savunmaktadır.

2. Yöntem Ve Uygulama

2.1. Katılımcılar

Araştırma çerçevesinde faydalanılmak üzere, anasınıfı, 3. sınıf, 5. sınıf ve 8. sınıflardaki toplam 156 çocuktan (81 erkek, 75 kız) oluşan bir araştırma grubu belirlenmiştir. Katılımcılar, Gaziantep ilinin Şahinbey ilçesinde bulunan, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı özel bir kurum olan Erdem Koleji'nden seçilmiştir.

Öntürleri belirlemeye yönelik sormaca görevinde yer almak üzere katılımcılar, yaş ortalamalarına göre dört düzeyde gruplanmış olup, her bir grubun katılımcı sayısı ve yaş ortalamaları şöyledir: anasınıfından 30 çocuk (5 yaş), 3. sınıftan 37 çocuk (8 yaş), 5. sınıftan 42 çocuk (10 yaş) ve 8. sınıftan 47 çocuk (13 yaş). 156 çocuktan oluşan aynı araştırma grubu üzerinden gidilerek, tepki süresi testinde yer alacak 120 katılımcı (62 erkek, 58 kız) rastgele seçilmiş olup, yaş ortalamalarında aynı gruplama yöntemi geçerlidir. Özellikle dikkat edilen nokta, seçilen katılımcıların özellikle sözel disiplinlerde başarılarının birbirine yakın olması, dolayısıyla bilişsel açıdan homojenliği sağlamak olmuştur. Her bir grubun katılımcıları, 30'ar çocuktan oluşurken, yaş ortalamaları şöyledir: anasınıfı 5 yaş, 3. sınıf 8 yaş, 5. sınıf 10 yaş ve 8. sınıf 13 yaş. Bu şekilde, amaçsal örnekleme tekniği kullanılmıştır.

9 yaş, “*yetişkin dilinin özelliği olan anlamsal ikililik, işlemler bütünü için bir başlangıç*” (Lodge ve Leach 529) niteliğinde olup çocuğun yetişkin dilini edinmeye başladığı önemli bir aşama olabilir. Diğer yandan 11 ve 18 yaşlar arasında kalan döneme soyut işlemler dönemi, Piaget'nin tabiriyle, formel işlemler dönemi denilmektedir (Şimşek 23). Bu dönem, bilişsel gelişim evrelerinin en üst noktasıdır. Katılımcıların yaş grupları, bu bilgiler dikkate alınarak özellikle seçilmiştir. Araştırma grubu belirlenirken, Prinz'ten uyarılan şu ölçütler temel alınmıştır: normal zekaya sahip olmak, dil bozukluğu bulunmamak, Türkçeyi (kendisi ve ailesi) anadili olarak konuşuyor olmak, duyma ya da görme engeli bulunmamak (264). Ayrıca kırsal kesimdeki aile içi kültür ile şehirdeki aile içi kültürün farklı olacağı, dolayısıyla bu farklılığın kullanılan günlük söylem üzerinde etkili olacağı düşünülmüştür. Kırsal bölgelerde büyük anne-babanın dahil olduğu geniş aileler yaygın olabileceğinden, değişmeceli dilin kullanım sıklığının yüksek olması sonucunu getirebilir. Dolayısıyla uzun süre şehirde yaşamış olma, bir ölçüt olarak tutulmuştur. Belirtilen profilde olmayan 12 katılımcı araştırma grubundan çıkartılarak, 156 kişilik bir araştırma grubu oluşturulmuştur. Hedef grubun dışında, yaşları 20 ve 24 arasında olan 50 tek dilli Türk yetişkin, kullanılacak deyimlerin seçilmesine yönelik ayrı bir puanlama görevinde yer almıştır.

2.2. Veri Toplama Yöntemi

Desen olarak tarama araştırması olarak sınıflandırılabilen bu çalışma kapsamında, verilerin toplanması için izlenen yöntem ve süreç bu bölümde açıklanmıştır. Tablo 2, izlediğimiz tüm adımları sırasıyla göstermekte olup veri toplama araçları ve sürecinin anlaşılması için ön açıklama niteliğindedir. İzlenen adımlardan görüldüğü üzere, sezgisel sorgulama yöntemi çalışmaya hakimdir.

Tablo 2: Veri toplama araçlarının uygulanma sırasına göre sunumu

Sıra	Veri toplama adımları
1	Öntürlük belirlemeye yönelik sormaca (çocuklara)
2	İlgili deyimlerin sözlükten taranması ve tümünün listelenmesi
3	Listedeki tüm deyimlerin saydamlık ve tanınırlık yönünden puanlanması (yetişkinler tarafından)
4	Seçilen deyimlerin kavranmasında tepki türünün ve süresinin, öykü ve resimleri içeren yazılım aracılığıyla ölçülmesi (çocuklara)

2.2.1. Veri Toplama Araçları

Sormacalar aracılığıyla ciddi miktarlarda veri, basit şekilde toplanabilmekte ve genellikle bu veriyi işlemek kolay ve sistemli olmaktadır (Rasinger 60). Bu düşünceden yola çıkılarak Gökmen ve Önal'da kullanılan sormaca, sadece BEDEN BÖLÜMÜ üst düzey ulamıyla ilgili kavramlara yönelik olarak düzenlenip çalışmamıza uyarlanmıştır. Sormaca yoluyla, katılımcılardan bazı özlük bilgileri talep edilmiştir. Bunlar: yaş, cinsiyet, eğitim durumu, en uzun süre yaşanan şehir ve Türkçe dışında konuşulan diller ile ilgili bilgilerdir.

2.2.1.1. Sormaca

Sormaca yöntemi, BEDEN BÖLÜMÜ üst düzey ulamındaki kavramların öntürlük değerlerini belirleyerek çalışmanın ikinci safhasında kullanılacak deyim tümcelerine ön veri sağlamak amacıyla kullanılmıştır. Anasınıfı hariç, her bir yaş grubundan (3., 5. ve 8. sınıflar) 50'şer denek uygulama için seçilmiş ve denekler BEDEN BÖLÜMÜ üst düzey ulamına ait olduğunu düşündükleri öğeleri belirtme konusunda serbest bırakılmışlar ve kendilerine herhangi bir öge listesi sunulmamıştır. Sormaca her bir katılımcıya dağıtılmış, sormacada yer alan 'beden bölümleri' başlığının altına 7 farklı öge yazmaları ve her bir kavramı, ne kadar iyi bir örnek olduğuna göre, en iyiden en kötüye doğru sıralamaları yönergesi verilmiştir. Sınıf ortamında gerçekleştirilen veri toplama süreci, 3 gözetmen ve ilgili sınıfta ders veren bir öğretmen tarafından takip edilmiş, deneklerin etkileşime girerek birbirlerinden ipucu almalarına izin verilmemiştir. Ayrıca yaptıkları işin ödev değerinde olduğu vurgulanarak ve süre kısıtlaması bulunduğu belirtilerek, her bireyin ciddiyetle bu görevi yerine getirdiğinden emin olunmuştur. Anasınıfı

grubundaki deneklerde ise farklı olarak, her bir denek için bir gözetmen tayin edilmiş olup; gözetmen, çocuğun söylediği kavramları aynı sormacayı kullanarak sırasıyla yazmıştır. Her bir oturum, deneklerin birbirini duymaması için, ayrı odalarda yapılmıştır. Sormaca formlarının bazıları, boş bırakılmış olması, yırtılmış olması, özlük bilgilerini içermemesi ya da yazıların okunaksız olması sebebiyle veri havuzuna dahil edilmemiş olup, geriye toplamda 156 doldurulmuş sormaca kalmıştır. Sonraki adım için hesaplama ise, sadece bu kalan formlardaki veriler dikkate alınarak yapılmıştır.

2.2.1.2. Yazılım

2.2.1.2.1. Deyimlerin Belirlenip Öykülerin Oluşturulması

Ad + eylem yapısında olan ve iki sözcükten oluşan deyimler, etken çatıda ve geçmiş zamanda hazırlanmıştır. Hazırlanan deyimler, içerdikleri adların öntürlüğüne göre derecelendirilmiştir. Gökmen, *adları “göndergesel basitliğinden dolayı, çocuklara kavramsal açıdan daha erişilir”* (244) olarak ele alan görüşten bahsetmektedir. Çalışmamızda eylemlerin yerine adların öntürlük değerlerini dikkate almamızın dayanak noktası, aslında adlarla ilgili veri toplamak için sormacanın çocuklara daha somut geleceği ve uygulamanın daha kolay olacağı düşüncesidir. Anadili Türkçe olan çocuklarda, Korece'ye koşut olarak eylemler adlar kadar çok kullanılmaktadır dolayısıyla ad kullanımına olan eğilim varsayımı evrenseldir (Gökmen 252).

Deney maddelerini belirlemek üzere ilk adım olarak, temel kaynak Şahin olmak üzere Parlatur, Yurtbaşı, Akalın ve diğerlerinden, ad + eylem yapısındaki 2 sözcükten oluşan BEDEN BÖLÜMÜ üst düzey ulamındaki sözcükleri içeren tüm deyimler taranmış ve değişmeceli anlamlarıyla birlikte elektronik ortama aktarılmıştır. Nippold ve Duthie, okul çağındaki çocuklarda yapılan deyim anlamlandırma çalışmalarında, deyimlerin tanınırlığının ve saydamlığının yetişkinlerden alınacak yargılara göre ölçülmesinin kabul edilebilir olduğunu belirtmiştir (790). Buradan yola çıkarak oluşturulan ikinci adımda, elektronik ortama aktarılmış deyimlerden, aranan özelliklerdeki 54 adet deyim sezgisel olarak seçilmiştir. Sonraki adımda anadili Türkçe olan 50 kişilik bir yetişkin tek dilli grup tarafından bu deyimler saydamlık ve tanınırlık yönünden puanlanmıştır. Kaydedilen puan değerlerine göre saydamlık ve sıklık değerleri yüksek bulunan deyimler, asıl verilerin toplanacağı kavrama testinde kullanılmak üzere seçilmiştir. Elde edilen deyimler, bünyesinde bulundurduğu adların öntürlüğünün yüksek ya da düşük olmasına göre derecelendirilmiştir.

2.2.1.2.3. Yazılımın Oluşturulması

Dinlediğini anlama testini uygulamak için deney düzeni, *Python 3.4* yazılım dili (Van Rossum) üzerinden, *Psychopy 1.82* (Peirce) yazılımı kullanılarak hazırlanmış ve gerçekleştirilmiştir. Oluşturulan yeni yazılım, öykünün bitişi ile birlikte bilgisayar ekranında belirecek 4 resimden birisini çocuk katılımcı seçene kadar geçen süreyi kaydetmek üzere tasarlanmış olup, tepki süresi testi (Baayen ve Milin; Loeyes ve diğerleri) olarak işlev görmektedir. Ayrıca oluşturulan bu yazılım, katılımcının tercih ettiği resim seçeneğini doğruluk-yanlışlık açısından kaydetmektedir.

Resim 1: 'Gözleri parlamak' deyimini için resimler

Resimlere karşılık gelen 1, 2, 3 ve 4 rakamlarını gösteren etiketler, sırasıyla Z, X, C ve V tuşları üzerine yapıştırılmıştır, katılımcıların tepki türünü seçmesi için bu tuşları kullanmaları istenmiştir.

2.2.2. Veri Toplama Süreci

Öntürleri belirlemeye yönelik olan sormaca, A4 kağıdına basılı anketi doldurmaktan ibaret olup, her bir yaş grubu için ayrı oturumlarda olmak üzere okul ortamında uygulanmıştır. Anasınıfı hariç diğer gruptaki tüm bireyler, görevi 2 gözetmen eşliğinde aynı anda tamamlamış olup, görev yönergelerle ve verilen

örnekle birlikte yaklaşık 5 dakika sürmüştür. Anasınıfındaki veri toplama için ise aynı işlem bir gözetmen yardımıyla farklı bir odada yürütülmüş olup, her bir denekten ayrı ayrı veri toplanmıştır. Görev başına, yönerge ve örneklerle birlikte, ortalama 9 dakika düşmüştür. Bu süre, tüm gruplarda benzerdir.

Deyimlerin anlamlandırılması ile ilgili kavrama testi ise ilgili yazılımların kurulu olduğu 6 bilgisayarın bulunduğu sessiz bir odada 3 gözetmen ve bir öykü okuyucu eşliğinde okul ortamında gerçekleştirilmiş olup, her bir oturumda 6'şar katılımcıdan veri toplanmıştır. Bir oturum, yönergeler ve örnek uygulama ile birlikte, ortalama 15 dakika sürmüştür. Oturum gerçekleştirilirken, bu süreye olabildiğince bağlı kalınmaya çalışılmıştır. Ayrıca katılımcıların birbirinden yeterince uzakta oturduğundan emin olunmuştur.

3. Bulgular Ve Değerlendirme

3.1. Öntürlük Derecesine İlişkin Bulgular Ve Değerlendirme

Sormaca görevinden toplanan ham veri, elektronik ortama aktarılmış ve çözümlenmiştir. Çalışmanın odak noktası olan BEDEN BÖLÜMÜ üst düzey ulamına ait üyeler, öntürlük değerlerine göre derecelendirilmiştir. Alanyazında sıklık ya da sıra değeri temel alınmış olduğu için, mevcut çalışmada öntürlüğü belirlemede her iki faktör de ele alınmıştır. Temel alınan veri tabanı, katılımcıların yazdığı tüm kavramların değil, deyimlerde kullanılacak kavramların toplamıdır. Bu kavramların tercih edilmesinde, daha sonra farklı ölçütlere göre deyimlerin seçilmesi ve elenmesi etkili olmuştur. Yaptığımız çözümlenme, Önal'ın açıklamasıyla aynı doğrultudadır:

Öntür olabilme veya öntüre benzeyen tipik bir ulam üyesi olabilme durumu ulam içi yapıda mümkün olduğunca en üst sıralarda bulunmak ile mümkündür. Dolayısıyla, sıklık değeri çok yüksek ancak çok alt sıralarda yazılmış (sıra medyanı düşük) bir ögenin öntürlüğünden veya tipikliğinden bahsedebilmek zordur (15).

Dört farklı yaş grubundan, sormaca yöntemi ile toplanan verilerin (sadece deyim kavrama görevinde kullanılacak kavramlar) genel bir değerlendirmesini yaptığımızda karşımıza çıkan resim, ilk olarak parça-bütün ilişkisi içinde olan kavramların (BAŞ-GÖZ'de ve EL-KOL'da olduğu gibi) sormacada ilk sıralarda anımsandıklarını dolayısıyla öntür olma konusunda önde olduklarını göstermektedir. Birlikte anıldıkları için, parça-bütün desenine uyan kavramların, zihinde birlikte ya da birbirine yakın depolandıklarını dolayısıyla birlikte anımsandıklarını iddia edebiliriz. Bu desenin, tüm yaş düzeylerinde paylaşılması ilginç gözükmektedir. İkinci olarak, 'bedenin içinde bulunma' (ör., KEMİK, BEYİN,

KALP kavramları) anlamsal özelliğinin öntürlüğü düşürdüğünü, diğer bir deyişle 'görülebilir olma' ölçütünün ilgili kavramın öntür olmasına katkıda bulunduğunu söyleyebiliriz. Üçüncü bir nokta ise, günlük işlevin niteliğine ve sıklığına bağlı olarak ilgili beden bölümünün öntürlük değerinin belirlendiğini görmekteyiz. Örnek olarak, 'hareketli olma' anlamsal özelliği, EL, KOL ve GÖZ kavramlarının öntüre yakın olmasında etkili olmuş iken, DİŞ ve KEMİK kavramlarında ters etki yapmıştır. Ayrıca içinde bulunulan yaşın gerektirdiği, günlük karşılaşma ve maruz kalma sıklığı öntürlük değerini artıracaklarını (anasınıfında beslenme diyetinden dolayı, KEMİK kavramının ön plana çıkmış olması gibi) görmekteyiz. Sonuçlara etki etmiş olan bu ölçütler, ele aldığımız dört yaş grubunda ortaktır.

Sonuç olarak, öntüre yakın olmak için faydalı ya da tetikleyici sayılabilecek günlük karşılaşma ve maruz kalma ölçütlerinin, her yaş grubunda aynı öneme sahip olmasalar bile, yaş grupları arasında evrensellik gösteriyor olduklarını düşünebiliriz. Bu ölçütlerin, bilişsel gelişim ve dil gelişimi ile yakından bağlantılı olduğunu tahmin etmekteyiz. Son olarak, öntürlük derecesi ile ilgili bulgularımızda bir sınırlılığa işaret etmek gerekirse, cinsiyete göre bir inceleme yapılmadığını görüyoruz. Genişletilmiş bir çalışmada, cinsiyete göre bir çözümleme yapıp, ortaya çıkan kavram dağılımları ve cinsiyet arasındaki bağlantı incelenebilir. Böyle bir inceleme, günlük karşılaşma ve cinsiyete bağlı olarak bireyle bağdaştırılmanın, kavram edinimi üzerindeki etkisini ortaya çıkarma konusunda araştırmalara katkı sağlayabilir. Elde edilecek bulgular, dil edinimi ve bireysel farklılıklar arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmalara katkı sağlayacaktır.

3.2. Deyimlerin Anlamlandırılmasına İlişkin Bulgular

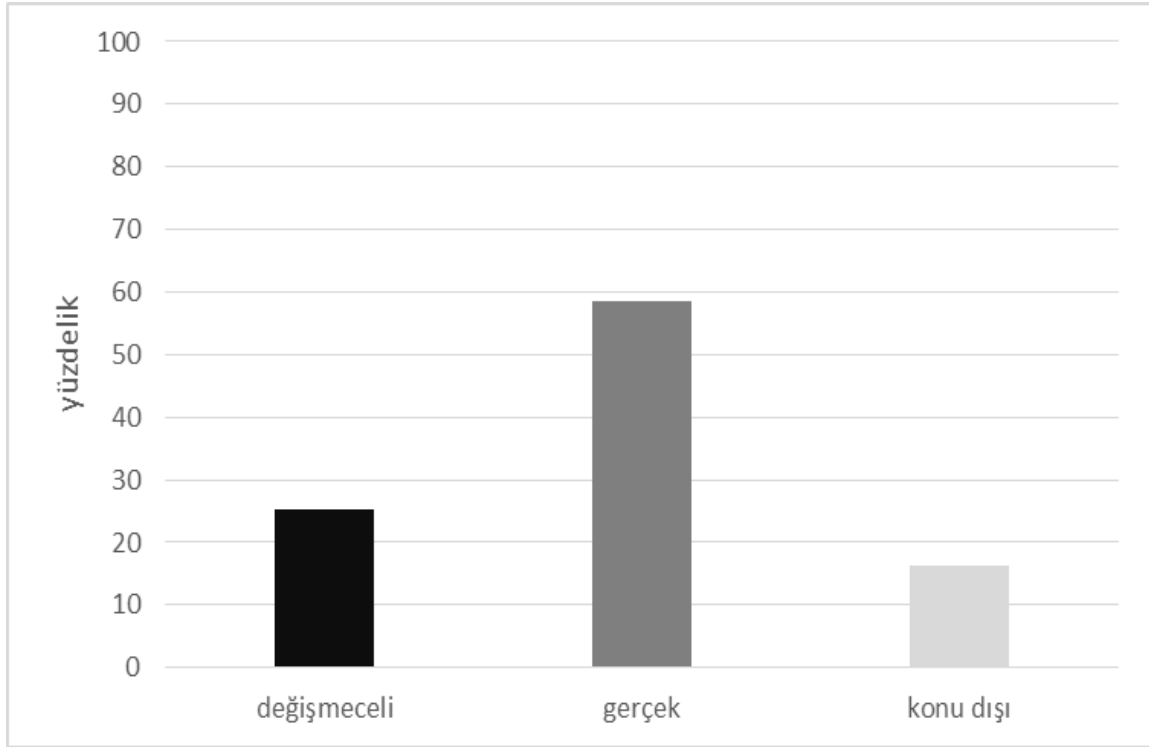
Yapılan istatistiksel çözümlemede bağımsız değişkenler, kavram sıklığı ile kavram puanıdır. Bağımlı değişkenler ise tepki türü ve bundan sonra ağırlıklı olarak TS kısaltmasıyla belirtilecek tepki süresidir. Çözümleme yapılmadan önce, nötr maddeler çıkarılmış olup her bir yaş grubuna uygulanmış olan toplam 600 deney maddesi geriye kalmıştır. Bu maddelerin her biri, bir katılımcının dinlediği her bir test sorusuna karşılık gelmektedir. Sonuç olarak sadece doğru yanıtların, yani sadece değişmeceli anlamı yansıtan seçenekler için yapılmış tepki süresi kaydı değerlendirmeye alınmıştır. Tepki türü verileri, yüzdeler olarak rapor edilmiştir. Tepki süresi verileriyle bağımsız değişkenler arasındaki test edilen ilişki, tek kuyruklu Pearson korelasyon analizi yöntemi kullanılarak test edilmiştir. Ayrıca kavram sıklığı ile kavram puanı ölçütlerinin, her yaş grubunda birbiriyle güçlü bir korelasyon ilişkisi içinde olduğu tespit edilmiştir. İki ölçütün, öntürlük derecesine

dair geçerli bir gösterge oldukları düşünülmüştür, dolayısıyla aralarında bir ayırım yapılmayacaktır.

3.2.1. Anasınıfı Grubuna Ait Bulgular

Tepki türleri, değişmeceli, gerçek ve konu dışı anlamları yansıtan yanıtlar olmak üzere, üç grupta sınıflandırılmıştır. Yanıtların ortalaması alınmış olup tepki türüyle ilgili son durum Grafik 1’de verilmektedir.

Grafik 1: Anasınıfı tepki türü dağılımı

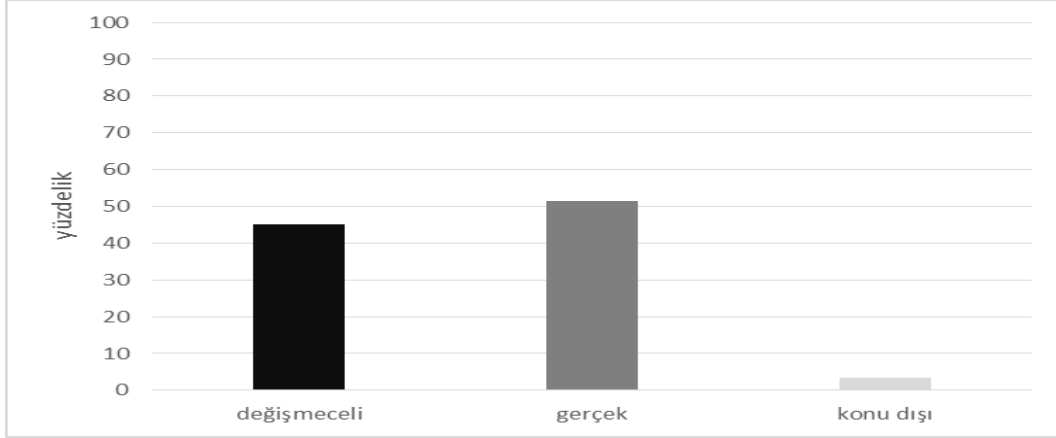

Her bir test maddesi için 4'er adet resim olduğunu düşünürsek, şans düzeyini % 25 olarak kabul ederiz. Değişmeceli anlama yönelik yanıtlar ortalama olarak % 25 olup bu değer, şans düzeyini geçmemektedir. Görüldüğü gibi, çocuklar değişmeceli anlamı bulmaya çalışırken konu dışı anlamları seçerek hata yapmışlar ve gerçek anlam ağırlıklı yanıtlar vermişler. Soyutlama yapabilecek bilişsel bir düzeyde olmayı gerektiren değişmeceli anlama erişimin, içinde bulunulan yaştan dolayı çok zor olduğunu iddia edebiliriz. Verilen yanıtlar gerçek anlam ağırlıklı olduğu ve değişmeceli anlama yönelik verdikleri yanıtların oranı şans düzeyini geçmediği için bu gruba ait tepki süresine dair bir çözümleme yapılmamıştır. Bu sebeple öntürlük etkisi ile ilgili bir değerlendirme yapmak mümkün olmamıştır. Ayrıca konu dışı anlama yönelimin de bu yaş grubunda oldukça fazla olduğu, dikkat çekmektedir.

3.2.2. Üçüncü Sınıf Grubuna Ait Bulgular

Değişmeceli, gerçek ve konu dışı anlamları yansıtan yanıtlar olarak üç grupta sınıflandırılan tepki türlerinin ortalaması alınmıştır. Tepki türü dağılımıyla ilgili son durum, Grafik 2’de gösterilmektedir.

Grafik 2: Üçüncü sınıf tepki türü dağılımı

Grafik 2’ye göre, değişmeceli anlam gerçek anlama yakın oranda tercih edilmiştir. Konu dışı yanıtlar, 8 yaş grubunda azalmıştır. Değişmeceli anlamı kavramaya yönelik gelişimin tamamlandığını söylemek henüz mümkün değildir. Öntürlük değeri ve tepki süresi ilişkisini incelemek için, tek kuyruklu Pearson Korelasyon çözümü yapılmıştır. Değişkenler, tepki süresi, kavram puanı ve kavram sıklığıdır.

Tablo 3: Üçüncü sınıf tepki süresi dağılımı

		TS	puan	sıklık
TS	Pearson Kor.	1	-.035	-.026
	Sig. (tek kuy.)		.284	.335
	N	271	271	271
puan	Pearson Kor.	-.035	1	.902**
	Sig. (tek kuy.)	.284		.000
	N	271	271	271
sıklık	Pearson Kor.	-.026	.902**	1
	Sig. (tek kuy.)	.335	.000	
	N	271	271	271

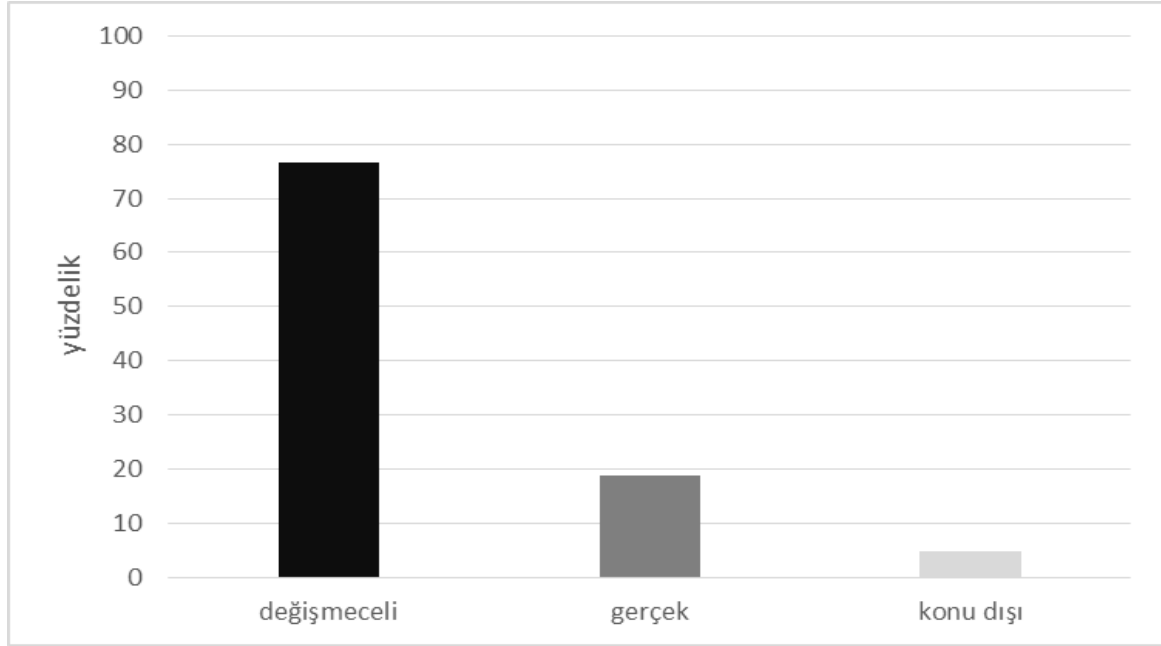
** . Korelasyon 0.01 düzeyinde anlamlıdır (tek kuyruklu).

Tablo 3'te görüldüğü gibi, öntürlüğün göstergesi olan iki ölçüt (kavram sıklığı ve puanı) arasında yakın bir ilişki vardır. Diğer yandan ne kavram puanının [$r(269) = -.035, p = .284$] ne de kavram sıklığının [$r(269) = -.026, p = .335$], tepki süresi üzerinde ciddi bir etkisi olduğunu söylemek kolay değildir. Kısaca söylemek gerekirse, tepki süresi üzerinde anlamlı ölçüde bir öntürlük etkisine rastlanmamıştır. Zaten değişmeceli anlama yönelik yanıtların, gerçek anlama yönelik yanıtlardan az olduğunu hatırlatalım.

3.2.3. Beşinci Sınıf Grubuna Ait Bulgular

Katılımcılardan alınan tepki türleri, değişmeceli, gerçek ve konu dışı anlamları yansıtan yanıtlar olmak üzere üç grupta sınıflandırılmıştır. Tepki türü dağılımıyla ilgili son durum, Grafik 3'te gösterilmektedir.

Grafik 3: Beşinci sınıf tepki türü dağılımı

Değişmeceli anlamın, gerçek anlamdan daha çok tercih edilmiş olduğu görmekteyiz. Çocuklarda değişmeceli anlamı kavramaya yönelik gelişimin anlamlı oranda arttığını, gerçek anlama yönelimin ise ciddi şekilde azaldığını söyleyebiliriz. Değişmeceli anlama yönelik yanıtların, gerçek anlama yönelik yanıtları oran olarak ilk kez bu yaş grubunda geçtiğini görüyoruz. Sonuç olarak bu yaş grubunun, soyut anlama erişimde önemli bir dönem olduğunu, bu dönemdeki çocukların bilişsel gelişimin de önemli bir basamak atladığını görmekteyiz. Değişmeceli anlamı kavramada kritik bir döneme, 10 yaşında geçildiğini verilere dayanarak söyleyebiliriz.

Tablo 4: Beşinci sınıf tepki süresi dağılımı

		TS	puan	sıklık
TS	Pearson Kor.	1	-.094*	-.096*
	Sig. (tek kuy.)		.022	.020
	N	459	459	459
puan	Pearson Kor.	-.094*	1	.965**
	Sig. (tek kuy.)	.022		.000
	N	459	459	459
sıklık	Pearson Kor.	-.096*	.965**	1
	Sig. (tek kuy.)	.020	.000	
	N	459	459	459

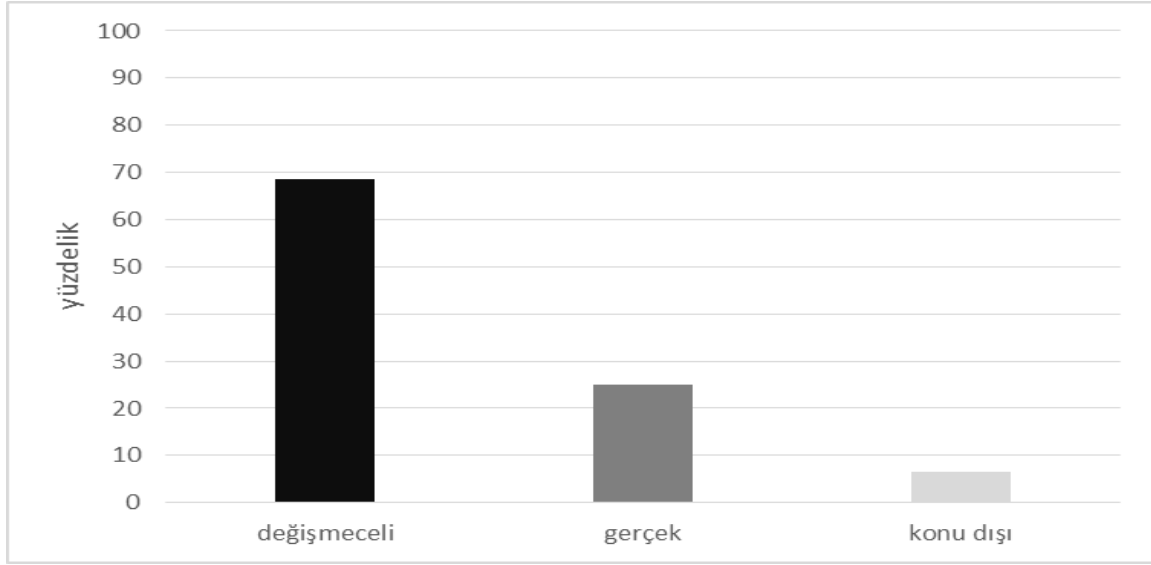
*. Korelasyon 0.05 düzeyinde anlamlıdır (tek kuyruklu).

** . Korelasyon 0.01 düzeyinde anlamlıdır (tek kuyruklu).

Öntürlük değerinin tepki süresi üzerindeki etkisini incelemek amacıyla, tek kuyruklu Pearson Korelasyon çözümlemesi yapılmıştır. Tablo 4'te gördüğümüz gibi, öntürlüğün göstergesi olan iki ölçüt (kavram sıklığı ve puanı) arasında yakın bir ilişki vardır. Diğer yandan hem kavram puanının $[r(457) = -.094, p = .022]$ hem de kavram sıklığının $[r(457) = -.096, p = .020]$, tepki süresi üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğunu söyleyebiliriz. Öntürlük etkisi ile ilgili bir değerlendirme yaparken, değişmeceli anlama yönelik yanıtlar üzerinden konuştuğumuzu hatırlatalım. Sonuç olarak, 8 yaşındaki katılımcılarda dikkate değer bir öntürlük etkisinden bahsetmek mümkün olmazken, 10 yaşında tepki süresi üzerinde ciddi düzeyde bir öntürlük etkisi olduğunu görmekteyiz. Bu döneme ait bulguları, ilerleyen bölümlerde diğer yaş gruplarından alınan bulgularla karşılaştırmalı olarak ele alacağız. Ayrıca bu bulgulara dayalı olarak, deyim kavrama için kritik döneme değinerek bir değerlendirme yapacağız.

3.2.4. Sekizinci Sınıf Grubuna Ait Bulgular

Sekizinci sınıf grubundan elde edilen tepki türleri değişmeceli, gerçek ve konu dışı anlamları yansıtan yanıtlar olmak üzere üç grupta değerlendirilmiştir. Bu grubun, ortalama olarak 13 yaşındaki katılımcılardan oluştuğunu hatırlatalım. Tepki türü dağılımıyla ilgili son durum, Grafik 3'te gösterilmektedir.

Grafik 4: Sekizinci sınıf tepki türü dağılımı

Değişmeceli anlam, gerçek anlamdan daha çok tercih edilmiş olsa da, gerçek anlama yönelimin beşinci sınıflara nazaran daha yüksek olduğu göze çarpmaktadır. Bu artışı, içinde bulunulan dönemden dolayı gelişen dikkat dağınıklığına bağlayabiliriz. Değişmeceli anlamın gerçek anlamdan daha yoğun tercih edilmiş olmasına yönelik bu bulgular, beşinci sınıf grubundaki değişmeceli anlam ağırlıklı tercihleri teyit eder niteliktedir. Artık soyut anlama erişim için yeterli bilişsel gelişim sağlanmıştır.

Tablo 5: Sekizinci sınıf tepki süresi dağılımı

		TS	puan	sıklık
TS	Pearson Kor.	1	-.079	-.080
	Sig. (tek kuy.)		.055	.053
	N	411	411	411
puan	Pearson Kor.	-.079	1	.974**
	Sig. (tek kuy.)	.055		.000
	N	411	411	411
sıklık	Pearson Kor.	-.080	.974**	1
	Sig. (tek kuy.)	.053	.000	
	N	411	411	411

** Korelasyon 0.01 düzeyinde anlamlıdır (tek kuyruklu).

Öntürlük değerinin, tepki süresi üzerindeki etkisini incelemek amacıyla, tek kuyruklu Pearson Korelasyon çözümlemesi yapılmıştır. Tablo 5'ten anlaşıldığı üzere, öntürlüğün göstergesi olan iki ölçüt (kavram sıklığı ve puanı) arasında yakın bir ilişki vardır. Diğer yandan hem kavram puanının [$r(409) = -.079, p = .055$] hem de kavram sıklığının [$r(409) = -.080, p = .053$], tepki süresi üzerinde istatistiksel anlamlılık derecesine yakın bir etkisi olduğunu görmekteyiz. Kısaca söylemek gerekirse, tepki süresi üzerinde dikkate alınabilecek düzeyde bir öntürlük etkisinden bahsedebiliriz.

3.2.5. Deyimlerin Anlamlandırılmasına İlişkin Genel Değerlendirme

Anasınıfı grubundan başlamak gerekirse, değişmeceli anlamı yansıtan yanıtların şans düzeyini geçmeyen bir oranda olduğunu görmekteyiz. Bu sonuçtan yola çıkarak, konu dışı anlamlara ve gerçek anlamlara yönelerek değişmeceli anlama erişimde başarısız olduklarını söyleyebiliriz. Değişmeceli anlama erişimin belli bir düzeyde soyutlama yapmayı gerektirdiğini düşünürsek, ortalama 5 yaşında olan anasınıfı grubunda yeterli bilişsel düzeye ulaşılmadığı dolayısıyla değişmeceli anlamı yorumlamanın bu yaşta çok zor olduğu sonucunu çıkarabiliriz.

3. sınıfa gelindiğinde, değişmeceli anlama erişim oranı konusunda dikkate değer bir başarıyı ortaya çıktığı, fakat yine de gerçek anlamın önüne geçemediği göze çarpmaktadır. 5. ve 8. yaş gruplarında ise değişmeceli anlamı yansıtan yanıtlar, gerçek anlamı yansıtanlardan oranca yüksektir. Dolayısıyla 5. sınıf yaş grubunun değişmeceli anlamı kavramda artık başarıyı yakaladığını, dolayısıyla soyutlama ve değişmeceli anlamı kavramda bir eşik olduğunu söylemek mümkündür. 8. sınıfta ise bu becerinin neredeyse yetişkin düzeyine yakın olduğunu öne sürebiliriz.

Tablo 6: Değişmeceli anlama ait tepki süresine ilişkin tüm değerler

	Ortalama	Ortanca	Standart Sapma
3. sınıf	5.20	4.42	2.64
5. sınıf	4.56	4.20	1.78
8. sınıf	3.87	3.37	2.04

Tablo 6'daki veriler, sınıf düzeyi büyüdükçe tepki süresinin azaldığını göstermektedir. Diğer bir deyişle yaş yükseldikçe, deyimden değişmeceli anlamının zihinde oluşturulması ya da zihinden çağrılması hızlanmaktadır. Bu düzenli artış, bilişsel gelişimin bir sıraya göre gerçekleştiğine, yaş ile zihin gelişimi arasındaki

bakışına bir işarettir. Ortanca çelişkili bir sonuç doğurmamış olup ortancadan gördüğümüz kadarıyla ortalama değerlerinin, aşırı düşük ya da aşırı yüksek değerlere sahip bir kaç öğrenciden etkilenmesi söz konusu değildir. Sonuç olarak anasınıfı grubu hariç diğer katılımcılardan toplanan veriler, öntürlüğe dair bir etkinin gözlemlendiğini ortaya koymuştur. Bu etkiyi hesaplarken, sadece değişmeceli anlama erişimin gerçekleştiği durumlar dikkate alınmıştır dolayısıyla aslında bileşen sözcüklerden adın, deyimden değişmeceli anlamına etki etmiş olmasını öntürlük etkisiyle açıklayabiliriz. Glucksberg'in belirttiği gibi, sözcük anlamları ile deyim anlamı arasındaki ilişki geçirimsiz olduğunda bile, deyimden anlamlandırılmasında bileşen sözcüklerin bir rolü olabilir (150).

Verdikleri tepki türlerinin değişmeceli anlam ağırlıklı olduğu için 5. ve 8. sınıf grupları, tepki sürelerini değerlendirirken ele aldık. Tekrar belirtmekte fayda var ki 5. sınıflara ait tepki sürelerinde, ciddi oranda bir öntürlük etkisine rastlanmıştır. Aynı şekilde 8. sınıflardan alınan tepki süreleri, deyimden bileşeni olan adın öntürlük değeri ile yanıt verme süresi arasında doğru bir orantı olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak belli bir bilişsel gelişime erişimin sağlandığı 10 yaşından itibaren, deyimlerin kavranması konusunda yeterlilik kazanıldığı, ayrıca deyim kavramında ciddi bir öntürlük etkisi olduğu çıkarımını yapabiliriz. Diğer bir şekilde ifade etmek gerekirse, seçilen deyimlerin bileşen sözcüklerinin öntürlüğünün, deyim kavrama üzerinde etkili olduğunu, dolayısıyla bileşen sözcüklerin gerçek anlamlarının deyim anlamlandırma sürecinde etkili olduğunu iddia edebiliriz. Anasınıfı ve 3. sınıfta deyimlerin kavranmasına yönelik istenilen yeterlilik kazanılmadığı için, deyim anlamlandırma sürecinde herhangi bir öntürlük etkisi olup olmadığına dair bir değerlendirme yapamıyoruz.

4. Tartışma

Ardışık yöntemlerden oluşan bu çalışmada, ilk adım olan öntürlük değerlerine ilişkin hesaplamalara baktığımızda, BEDEN BÖLÜMÜ ulamında öğelerin sıralanması, elde edilen verilerden anlaşıldığı üzere yaşa göre çeşitlilik göstermiştir. Alt düzeyde en iyi temsil edilen ve uzlaşımsal olan kavramlar anasınıfı grubunda EL, GÖZ, AYAK; 3. sınıflarda KOL, BAŞ, GÖZ (Parça-bütün ilişkisi var); 5. sınıflarda EL, AYAK, KOL; 8. sınıflarda ise GÖZ, BACAĞI, KOL'dur. Elde edilen veriler, aynı yaş gruplarında kavramların belli öntürler çevresinde konumlandıklarına dair Türkçe özelinde olumlu kanıtlar sunmuştur. Çalışmamız bu noktada, şimdiye kadar yapılmış diğer ulamlama çalışmaları ile (Çengelci; Gökmen; Önal; Peynircioğlu; Seferoğlu; Timur) benzerlik göstermektedir. Farklı

olarak şu soruyu sorabiliriz: Kavramların öntürlüğünü belirleyen nedir? Bu konuda birkaç ilginç bulguya rastladık. Örneğin, anasınıfı grubunda KEMİK kavramı ile 5. sınıftaki KALP kavramının bedeninin görünmeyen bölümlerinde oldukları için, düşük öntürlüğe sahip olduklarını iddia ettik. Ayrıca 'hareketli olma' ve 'günlük işlevi gereği sık kullanılma' gibi anlamsal özelliklerin kavramın öntürlüğüne katkı sağlıyor olabileceğini söylemiştik. Fakat öntürlük ölçütlerine dair daha belirgin bir yargıya varabilmek için, daha fazla çalışmaya ihtiyaç olduğunu belirtelim. Ek olarak, Bölüm 1.1'de, Öntür Kuramı'nın kısıtlılıklarından bahsettiğimiz gibi, karşılaşma ve kullanım sıklığı ile öntür olma arasına belirgin bir çizgi çekmek mümkün değildir. Bu kısıtlılığı göz önünde bulundurarak, kullanım sıklığı ile kavramın ilk sıralarda hatırlanması arasındaki ilişkiyi ele aldık. Her bir yaş grubundan elde edilen bulgulara göre, kavram puanı dağılımı ve kavram sıklığı dağılımı arasında bir koşutluk gözlenmiştir. Fakat bu bulgulara rağmen, öntürlük ve sıklığın aynı değişkenler olduğunu iddia etmiyoruz.

Bu çalışmanın ikinci adımı olan deyimlerin kavranmasına ilişkin değerlendirmeleri özetlemeye geçmeden önce, seçilen test maddelerinin saydamlık ve tanınırlık gibi değişkenler açısından sabit tutulan fakat bileşen adları öntürlük değeri açısından farklılık gösteren deyimler olduğunu belirtmekte fayda var. Öntürlüğün değişken olarak alınması ise öntürlüğün hızlandırıcı etkisini vurgulayan bir dizi çalışmaya dayanmaktadır. Değişmeceli dil çalışmalarında kullanılacak materyallerin öntürlüğünün önemli olduğunu işaret eden Gibbs ve Colston'a göre, "*mobilya (ulamındaki) öntür üyeler (ör., sandalye), daha az öntür olanlara (ör., lamba) göre daha kolay ve hızlı hatırlanır*" (853). Ayrıca Mervis ve Rosch, temsil gücü yüksek öğelerin daha hızlı işlendiğini dolayısıyla tepki sürelerinin daha kısa olduğunu (96) belirtmiştir. Bu bulguya bağlı olarak araştırma sorularımızdan birisini oluşturduk. Deyimin bileşen sözcüklerinden adın öntürlük değeri, çocukların bu deyim kavramasını etkilemekte midir? Deyimlerin anlamlandırılması üzerine bir takım görüşleri, kuramsal çerçeve bölümünde vermiştik. Bu görüşlere bağlı olarak kurduğumuz denkleme göre, çalışmamızda öntürlüğü yüksek bileşenli deyimlerde tepki süresinin düşük olduğuna dair bir bulguya rastlasaydık, bütünleşikliği savunan görüşlerin geçerliliğine katkı sağlamış olacaktık. Eğer bunun zıttı bir bulgu elde etseydik, bütünleşikliği reddeden görüşe olumlu yönde katkı sağlayacaktık.

Gibbs, yaşı gereği dile daha az maruz kalmış erken yaştaki çocukların, gerçek anlama yatkınlıklarından dolayı bütünleşik deyimleri, bütünleşik olmayanlara göre daha kolay öğreneceklerini varsaymış (614) ve bu yönde olumlu kanıtlar bulmuştur (618). Bulgulara göre, çocukların deyimleri çözümlenmeye yönelik eğilimleri, bağlamın olmadığı bir anda değişmeceli dil yapısıyla karşılaştığında yoğunlaşmaktadır. Bizim bulgularımızın anasınıfından alınanlarında, burada bahsedildiği gibi gerçek anlama yönelim söz konusu olmuştur. Diğer önemli bir nokta ise anlamlandırma sürecinde hangi ipuçlarının kullanıldığıdır. Değişmeceli dilin anlamlandırılması ve bir metnin bağdaşık bir temsilinin kurgulanabilmesi, yani bağlamın etkili kullanımıyla ilgili beceriler birbirine girintilidir (Levorato ve diğerleri 313). Kısaca belirtmek gerekirse, deyimlerin sözdizimi ile birlikte zihinsel sözlükte bütün olarak depolandığını kabul eden Jackendoff'a karşıt nitelikte veriler sunulmuş, deyimlerin parçalarının bütün deyimsel anlama etki ettiği belirtilmiştir.

Sözcüklerin görünen anlamının ötesine geçip değişmeceli bir anlama dönük yorumlama yapabilmek, ayrıntılı ve içerik olarak zengin bir dil anlamının edinilmesinde çocuklarda ilk adımdır (Maviş 144). Bu düzeyde bir dilsel beceri, elbette bilişsel gelişimde de belli bir düzeyde olmayı gerektirmektedir. *“Çocukların dili bir iletişim aracı olarak kullanmaya başlaması, sadece sözel anlatımın gelişimi olarak değil, aynı zamanda buna paralel olarak gelişen bilişsel bir gelişimin doğrultusunda oluşmaktadır”* (Çapan 284). Şimdi diğer araştırma sorumuzu sorabiliriz. Bağlam içinde bir deyim işlenmesinde, çocuklarda değişmeceli anlama erişimin gerçekleşmesi ile ilgili kritik bir dönem var mıdır? Elde ettiğimiz bulgularla, böyle bir kritik dönemi doğrulayan ve yaş artışıyla deyim anlamlandırmanın koşutluk gösterdiğine dair görüşlere katkı sağladığımızı söyleyebiliriz. Kavrama testini uyguladığımız katılımcılardan 3. Sınıfların, değişmeceli anlama yönelimi, gerçek anlamı seçme oranına çok yaklaşmışken, 5. sınıflarda değişmeceli anlamı kavrayabilme becerisinde önemli bir döneme girildiğini görmekteyiz. Dolayısıyla 10 yaşında, gerçek anlamın ötesine geçebilme ile ilgili ciddi bir adım atıldığını görüyoruz. Bu bulgular, halihazırda bilişsel gelişim çalışmalarına katkı sağlamakla birlikte, soyut işlemler dönemine geçişi deyim kavrama ölçütüyle ele almıştır. Bu dönemde ilgili alanda farklı bulgular olsa bile, bulguların büyük çoğunluğu mevcut çalışmanın bulgularıyla örtüşmektedir. Örneğin, Nippold, okul öncesi dönemdeki çocukların değişmeceli dil anlama sürecinde gerçek anlama yönelimin baskın olduğunu belirtirken, erken çocukluk döneminde değişmeceli anlama yönelik yorumlamaların giderek arttığını ortaya koymuştur. Abkarian ve diğerleri,

deyimlerin 6 yaşına kadar anlamlandırılmadığını göstermiştir. Bu yaş sınırının, alandaki diğer çalışmalarda daha yukarıda olduğunu görmekteyiz. Cacciari ve Levorato, çocukların 11 yaşında gerçek anlama yönelik yorumlama döneminden çıkmış olduğundan bahsetmektedir (173). Benzer şekilde bu dönemi Kempler ve diğerleri, 10-11 yaşları, Çinli çocuklarla çalışan Hsieh ve Hsu 9 yaş, Gibbs ise 8 ya da 9 yaşları olarak bulmuştur. İşte öğrenmenin şart olduğunu öne süren ve bütünleşikliği reddeden varsayımlar, bu dönemden önce geçerli olmaktadır. Diğer yandan anadili Bulgarca olan 6-7 ve 9-10 yaşlarındaki çocuklarda deyimlerin anlamlandırılması konusu ele alan Vulchanova ve diğerleri, dille alakalı olarak uslamlama becerisinin ciddi bir seviyeye geldiği dönem olan 10 yaşının bir dönüm noktası olduğunu (224) göstermiş, deyimlere maruz kalmanın önemli olduğunu (223) belirtmiştir. Ackerman, yönlendirici bağlamın yokluğunda bile beşinci sınıflar ve yetişkinler tarafından deyimlerin değişmeceli anlamlarına yönelik yorumlamalar yapıldığını (450) ortaya koymuştur. Laval, Fransız çocuklarla yaptığı araştırmasında deyimlerin kavranmasında bağlamın rolünü vurgulamış, ayrıca kavramada tanınırlığın (6 yaşından sonra) ve uzlaşımın (9 yaşından sonra) rollerinin geç ortaya çıktığını ortaya koymuştur. Bu bulgular ile ergenlik döneminin belirli edimsel becerilerin gelişimi için dönüm noktası niteliğinde olduğu bir kez daha teyit edilmiştir (738).

5. Sonuç

Bu çalışmanın amacı, deyimlerin bileşen sözcüklerinden adların, deyimlerin değişmeceli anlamına etki edip etmediklerini araştırmaktır. Bu etkinin bulunabilmesi için, bileşen sözcüklerin öntürlük değeri değişken olarak alınmış olup çocukların deyim anlamlandırma sürecinde bu öntürlük etkisi, tepki süresi ölçülerek ortaya çıkarılmıştır. Bu durumda, çalışma iki adımdan oluşmaktadır. İlk olarak, BEDEN BÖLÜMÜ üst ulamına ait kavramların öntürlük değerleri, bir sormaca yardımıyla farklı yaş gruplarına göre belirlenmiştir. Sonrasında yine BEDEN BÖLÜMÜ üst ulamına ait, tanınırlık ve saydamlık açısından eşit olan, belirlenen farklı öntürlük değerlerindeki kavramlara karşılık gelen adları içeren deyimler seçilmiş ve öntürlük açısından derecelendirilmiştir. Bu adımda, veri toplama yöntemi olarak tepki süresi testi kullanılmış olup tepki süresi değerine göre deyimde öntürlük etkisine dair değerlendirilmelerde bulunulmuştur.

Özetle, elde ettiğimiz enlemesine veriye göre, artan yaşla birlikte deyimsel anlama yönelik bir hamle gözlenmiştir. Bilişsel süreçlerle doğru orantılı olarak, dil üstü bir yorumlama gerektiren deyimlerin 10 yaşından itibaren daha kolay ve doğru

anlamlandırıldığını ve sonrasında bu becerinin yetişkinlik düzeyine kadar giderek arttığını söyleyebiliriz. Ayrıca öntürlük değeri yüksek deyimlere verilen yanıtlar daha hızlı iken, öntürlüğü düşüklere verilen tepki süresi uzundur. Bu sonuçlar, aslında deyimlerin iç anlamlarına yönelik bir işleme gerçekleşiyor olabileceğini gösteren bir bulgu niteliği taşımaktadır. Bunun göstergesi ise, bu çalışmada ele alınan öntürlük etkisidir. Bu durumda, öntürlük etkisinin işleme hızını artırdığı bilgisini dikkate alarak ve öntürlüğü yüksek adlardan oluşan deyimlerin çalışmamız kapsamında daha hızlı işlendiği bulgusundan yola çıkarak, deyimlerin iç yapısının deyimsel anlama erişimde etkin olduğu sonucunu çıkarabiliriz. Diğer bir deyişle deyimlerin işlenmesinde bütünleşiklik söz konusu olmuş, bileşen sözcüklerin gerçek anlamları işleme sürecine kısmen de olsa etki etmişlerdir. Bu sebeple özellikle saydam deyimlerin bütünleşik olduğunu, kalıplaşmış tek bir değişmeceli anlama doğrudan erişimin söz konusu olmadığını savunan görüşlere, bu doğrultuda olan Üstanlam Varsayımı (Giora; Nippold ve Rudzinski; Smolka ve diğerleri) ile kanıt sunmaktayız. Bulgularımızla aynı doğrultuda düşünen Gibbs, deyimleri ölü metaforlar olarak nitelendirmenin, deyimlerin dinamik yapısını göz ardı etmek anlamına geldiğini (570) belirtmiştir. Değişmeceli yapının gerçek anlamına erişimin şart olduğunu ve değişmeceli anlamı tanımadan önce gerçekleşmesi gerektiğini öne süren (Holtgraves 76) Standart Edimsel Model kadar net olarak, gerçek anlama önce erişim gerçekleştiğini söyleyemiyoruz. Ancak belirgin sözcük anlamlarına erişildikten sonra değişmeceli anlamın ortaya çıkabileceğini iddia eden Dereceli Belirginlik Varsayımı ile örtüşen sonuçlar sunduğumuzu öne sürebiliriz. Bu noktada, Gibbs ve Colston'ın belirginliğin dereceli bir kavram olduğuna ve daha çok sıklık, uzlaşımşallık ve öntürlük ile bağlantılı olduğuna dair hatırlatmasını (842) bir kez daha yapalım. Öntürlük değişkenini kullanarak, değişmeceli anlamın kavranmasında gerçek anlamın tamamen etkisiz olmadığına dair bulguları, çalışmamızda sunduk. Bu sonucu, Dereceli Belirginlik Varsayımı ile açıklamak gerekirse, deyimleri oluşturan bilişsel sözcüklerin kısmen gerçek anlamlarına erişildiğini, daha iyi bir ifadeyle belirgin anlamlarına erişildiğini söylemek durumundayız.

Bilgilendirme

Bu makale, Prof. Dr. Seda G. Gökmen'in danışmanlığında, Hüseyin Uysal tarafından tamamlanmış olan yüksek lisans tezine dayanmaktadır. Bulgular, Miami FLing 2016 Conference'ta poster olarak sunulmuştur. Katkılarından dolayı; araştırma düzeneği oluşturma aşamasındaki yardımları için Doç. Dr. Mehmet

Özcan'a ve Dr. Eva Smolka'ya; yazılımın oluşturulması ve istatistiksel çözümlemedeki katkısı için Talat Bulut'a; çok faydalı eleştirileri için Prof. Dr. Işıl Özyıldırım, Doç. Dr. Dilek Peçenek ve Prof. Dr. Edith Kaan'a; yayın sürecinde çok faydalı yorumları için her iki hakeme; katılımları için çocuklara, ailelere ve öğretmenlere teşekkürü borç biliriz.

KAYNAKÇA

- Abkarian, Gene G., Alison Jones ve Gretchen West. "Young Children's Idiom Comprehension: Trying to get the Picture." *Journal of Speech, Language, and Hearing Research* 35.3 (1992): 580-587.
- Ackerman, Brian P. "On Comprehending Idioms: Do Children get the Picture?" *Journal of Experimental Child Psychology* 33.3 (1982): 439-454.
- Akalın, Şükrü Haluk, Recep Toparlı ve Belgin Tezcan Aksu. *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu, 2009. Web. 8 Nisan 2016.
- Baayen, R. Harald ve Petar Milin. "Analyzing Reaction Times." *International Journal of Psychological Research* 3.2 (2010): 12-28.
- Bobrow, Samuel A. ve Susan M. Bell. "On Catching on to Idiomatic Expressions." *Memory and Cognition* 1.3 (1973): 343-346.
- Cacciari, Cristina ve Maria Chiari Levorato. "The Effect of Semantic Analyzability of Idioms in Metalinguistic Tasks." *Metaphor and Symbol* 13.3 (1998): 159-177.
- Cacciari, Cristina ve Patrizia Tabossi. "The Comprehension of Idioms." *Journal of Memory and Language* 27.6 (1988): 668-683.
- Caillies, Stéphanie ve Sandrine Le Sourn-Bissaoui. "Idiom Comprehension in French Children: A Cock-and-Bull Story." *European Journal of Developmental Psychology* 3.2 (2006): 189-206.
- . "Children's Understanding of Idioms and Theory of Mind Development." *Developmental Science* 11.5 (2008): 703-711.
- Cain, Kate, Jane Oakhill ve Kate Lemmon. "The Relation between Children's Reading Comprehension Level and Their Comprehension of Idioms." *Journal of Experimental Child Psychology* 90.1 (2005): 65-87.
- Cain, Kate, Andrea S. Towse ve Rachael S. Knight. "The Development of Idiom Comprehension: An Investigation of Semantic and Contextual Processing Skills." *Journal of Experimental Child Psychology* 102.3 (2009): 280-298.

- Chaika, Elaine. *Language: The Social Mirror*. Rowley, MA: Newbury House Publishers, 1982.
- Chomsky, Noam. *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge: MA. The MIT Press, 1965.
- Crutchley, Alison. "Comprehension of Idiomatic Verb + Particle Constructions in 6- to 11-Year-Old Children." *First Language* 27.3 (2007): 203-226.
- Crystal, David. *How Language Works: How Babies Babble, Words Change Meaning, and Languages Live or Die*. London: Penguin Books, 2007.
- Çapan, Selma. "Bilişsel Gelişim ve Dil Edinimi." *Dilbilim Araştırmaları* 1996 (1996): 284-287.
- Çengelci, Banu. *Gelişimsel Olarak Kategori Yapılarının İncelenmesi*. Doktora tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996. İzmir.
- Fraser, Bruce. "Idioms within a Transformational Grammar." *Foundations of Language* 6.1 (1970): 22-42.
- Gernsbacher, Morton Ann ve Rachel R. W. Robertson. "The Role of Suppression in Figurative Language Comprehension." *Journal of Pragmatics* 31.12 (1999): 1619-1630.
- Gibbs, Raymond W., Jr. "On the Process of Understanding Idioms." *Journal of Psycholinguistic Research* 14.5 (1985): 465-472.
- . "Linguistic Factors in Children's Understanding of idioms." *Journal of Child Language* 14.3 (1987): 569-586.
- . "Semantic Analyzability in Children's Understanding of Idioms." *Journal of Speech, Language, and Hearing Research* 34.3 (1991): 613-620.
- Gibbs, Raymond W., Jr. ve Herbert L. Colston. "Figurative Language." *Handbook of Psycholinguistics*. Ed. Matthew J. Traxler ve Morton Ann Gernsbacher. 2. basım. London: Academic Press, 2006. 835-862.
- Gibbs, Raymond W., Jr., Nandini P. Nayak ve Cooper Cutting. "How to Kick the Bucket and not Decompose: Analyzability and Idiom Processing." *Journal of Memory and Language* 28.5 (1989): 576-593.
- Gildea, Patricia ve Sam Glucksberg. "On Understanding Metaphor: The Role of Context." *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior* 22.5 (1983): 577-590.

- Giora, Rachel. "Literal vs. Figurative Language: Different or Equal?" *Journal of Pragmatics* 34.4 (2002): 487-506.
- . *On Our Mind: Salience, Context, and Figurative Language*. New York, NY: Oxford University Press, 2003.
- Giora, Rachel ve Ofer Fein. "On Understanding Familiar and Less-Familiar Figurative Language." *Journal of Pragmatics* 31.12 (1999): 1601-1618.
- Glucksberg, Sam. "Beyond Literal Meanings: The psychology of Allusion." *Psychological Science* 2.3 (1991): 146-152.
- Gökmen, Seda. "A Comparison on Lexical Acquisition of Turkish and Korean." *Chomsky's Minimalist Program and OT applied to Korean*. Ed. Sang-Oak Lee. Seoul: Pagijong Press, 2005. 243-254.
- . "Kavramsal Ulamlama ve Öntürler." *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 53.2 (2013): 165-179.
- Gökmen, Seda ve Özey Önal. "Ön-tür Kuramı Çerçevesinde Türkçede Anlamsal Ulamların İncelenmesi." *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 52.2 (2012): 1-17.
- Grice, Paul. *Studies in the Way of Words*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1989.
- Gunina, Natalia A. "Concept vs. Meaning: Cognitive Approach." *Transactions of the TSTU* 17.1 (2011): 248-250.
- Hoffman, Robert R. ve Richard P. Honeck. "A Peacock Looks at Its Legs: Cognitive Science and Figurative Language." *Cognition and Figurative Language*. Ed. Richard P. Honeck ve Robert R. Hoffman. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 1980. 3-24.
- Holtgraves, Thomas. "Context and the Comprehension of Nonliteral Meanings." *Figurative Language Comprehension: Social and Cultural Influences*. Ed. Herbert L. Colston ve Albert N. Katz. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 2005. 73-98.
- Hsieh, Shelley Ching-Yu ve Chun-Chieh Natalie Hsu. "Idiom Comprehension in Mandarin-Speaking Children." *Journal of Psycholinguistic Research* 39.6 (2010): 505-522.

- Hung, Pei-Fang ve Marilyn A. Nippold. "Idiom Understanding in Adulthood: Examining Age-Related Differences." *Clinical Linguistics & Phonetics* 28.3 (2014): 208-221.
- İmer, Kamile, Ahmet Kocaman ve A. Sumru Özsoy. *Dilbilim Sözlüğü*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, 2011.
- Jackendoff, Ray. *Foundations of Language: Brain, Meaning, Grammar, Evolution*. Oxford: Oxford University Press, 2002.
- Kempler, Daniel, Diana Van Lancker, Virginia Marchman ve Elizabeth Bates. "Idiom Comprehension in Children and Adults with Unilateral Brain Damage." *Developmental Neuropsychology* 15.3 (1999): 327-349.
- Keysar, Boaz, ve Bridget Bly. "Intuitions of the Transparency of Idioms: Can One Keep a Secret by Spilling The Beans?" *Journal of Memory and Language* 34.1 (1995): 89-109.
- Keysar, Boaz, ve Bridget Martin Bly. "Swimming Against the Current: Do Idioms Reflect Conceptual Structure?" *Journal of Pragmatics* 31.12 (1999): 1559-1578.
- Kövecses, Zoltán. *Metaphor: A Practical Introduction*. 2. basım. Oxford: Oxford University Press, 2010.
- Lacroix, Agnès, Marc Aguert, Virginie Dardier, Vesna Stojanovikn ve Virginie Laval. "Idiom Comprehension in French-Speaking Children and Adolescents with Williams' Syndrome." *Research in Developmental Disabilities* 31.2 (2010): 608-616.
- Langacker, Ronald W. *Foundations of Cognitive Grammar*. Bloomington, IN: Indiana University Linguistics Club, 1983.
- Laval, Virginie. "Idiom Comprehension and Metapragmatic Knowledge in French Children." *Journal of Pragmatics* 35.5 (2003): 723-739.
- Levorato, M. Chiara ve Cristina Cacciari. "Idiom Comprehension in Children: Are the Effects of Semantic Analysability and Context Separable?" *European Journal of Cognitive Psychology* 11.1 (1999): 51-66.
- Levorato, Maria Chiara, Barbara Nesi ve Cristina Cacciari. "Reading Comprehension and Understanding Idiomatic Expressions: A Developmental Study." *Brain and Language* 91.3 (2004): 303-314.

- Lodge, Donna Nemeth ve Edwin A. Leach “Children's Acquisition of Idioms in the English Language.” *Journal of Speech, Language, and Hearing Research* 18.3 (1975): 521-529.
- Loeys, Tom, Yves Rosseel ve Kristof Baten. “A Joint Modeling Approach for Reaction Time and Accuracy in Psycholinguistic Experiments.” *Psychometrika* 76.3 (2011): 487-503.
- Löbner, Sebastian. *Understanding Semantics*. London: Hodder Education Publishers, 2002.
- Maviş, İlknur. “Çocukta Anlambilgisi Gelişimi.” *Dil ve Kavram Gelişimi*. Ed. S. S. Topbaş. 5. basım. Ankara: Kök Yayıncılık, 2011. 129-148.
- Mervis, Carolyn B. ve Eleanor Rosch. “Categorization of Natural Objects.” *Annual Review of Psychology* 32. Ed. Mark R. Rosenzweig ve Lyman W. Porter. Palo Alto, CA: Annual Reviews Inc, 1981. 89-115.
- Nippold, Marilyn A. “Figurative Language.” *Later Language Development: Ages Nine through Nineteen*. Ed. Marilyn A. Nippold. Austin, TX: Pro.Ed, 1988. 179-210.
- Nippold, Marilyn A. ve Jill K. Duthie. “Mental Imagery and Idiom Comprehension: A Comparison of School-Age Children and Adults.” *Journal of Speech, Language, and Hearing Research* 46.4 (2003): 788-799.
- Nippold, Marilyn A. ve Mishelle Rudzinski. “Familiarity and Transparency in Idiom Explanation: A Developmental Study of Children and Adolescents.” *Journal of Speech and Hearing Research* 36.4 (1993): 728-737.
- Nippold, Marilyn A. ve Catherine L. Taylor. “Idiom Understanding in Youth: Further Examination of Familiarity and Transparency.” *Journal of Speech and Hearing Research* 38.2 (1995): 426-33.
- Önal, Özay. *Öntür Kuramı Çerçevesinde Türkçe’de Anlamsal Ulamların İncelenmesi*. Yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011. Ankara.
- Palmer, Frank Robert. *Semantics*. 2. basım. Cambridge: Cambridge University Press, 1981.
- Parlatır, İsmail. *Atasözleri ve Deyimler - II*. Ankara: Yargı, 2007.
- Peirce, Jon W. “Generating Stimuli for Neuroscience Using PsychoPy.” *Frontiers in Neuroinformatics* 2.10 (2008).

- Peynircioğlu, Zehra F. "Türkçe Kategori Normları." *İnsan Bilimleri Dergisi* 7.2 (1988): 133-185.
- Portner, Paul. "Meaning." *An Introduction to Language and Linguistics*. Ed. Ralph W. Fasold ve Jeffrey Connor-Linton. Cambridge: Cambridge University Press, 2006. 137-168.
- Prinz, Philip M. "The Development of Idiomatic Meaning in Children." *Language and Speech* 26.3 (1983): 263-272.
- Rasinger, Sebastian M. "Quantitative Methods: Concepts, Frameworks and Issues." *Research Methods in Linguistics*. Ed. Lia Litosseliti. London: Continuum, 2010. 49-67.
- Rosch, Eleanor. "Principles of Categorization." *Cognition and Categorization*. Ed. Eleanor. Rosch ve Barbara B. Lloyd. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 1978. 27-48.
- Rosch, Eleanor. H. "On the Internal Structure of Perceptual and Semantic Categories." *Cognitive Development and the Acquisition of Language*. Ed. Timothy E. Moore. New York, NY: Academic Press, 1973. 111-144.
- Schweigert, Wendy A. "The Comprehension of Familiar and Less Familiar Idioms." *Journal of Psycholinguistic Research* 15.1 (1986): 33-45.
- Seferoğlu, Gölge. "Prototip Kuramı Çerçevesinde Bir Araştırma." *Dilbilim Araştırmaları* 1999 (1999): 79-88.
- Skoufaki, Sophia. "Investigating the Source of Idiom Transparency Intuitions." *Metaphor and Symbol* 24.1 (2009): 20-41.
- Smolka, Eva, Stefan Rabanus ve Frank Rösler. "Processing Verbs in German Idioms: Evidence against the Configuration Hypothesis." *Metaphor and Symbol* 22.3 (2007): 213-231.
- Swinney, David A. ve Anne Cutler. "The Access and Processing of Idiomatic Expressions." *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior* 18.5 (1979): 523-534.
- Şahin, Hatice. *Türkçede Organ İsimleriyle Kurulmuş Deyimler*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, 2004.

- Şimşek, Canan Laçın. *İlköğretim Öğrencilerinin Temel Fen Kavramları İle İlgili Düşünceleri*. Doktora tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2007. Ankara.
- Timur, Başak. *Öntür Kuramı Bağlamında Ortaöğretim 9. Sınıf İngilizce Ders Kitaplarındaki Kavramlar*. Yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010. Ankara.
- Titone, Debra A. ve Cynthia M. Connine. "On the Compositional and Noncompositional Nature of Idiomatic Expressions." *Journal of Pragmatics* 31.12 (1999): 1655-1674.
- Ungerer, Friedrich ve Hans-Jörg Schmid. *An Introduction to Cognitive Linguistics*. 2. basım. London: Pearson Education, 2006.
- Van Dantzig, Saskia, Diane Pecher, Rene Zeelenberg ve Lawrence W. Barsalou. "Perceptual Processing Affects Conceptual Processing." *Cognitive Science* 32.3 (2008): 579-590.
- Van Rossum, Guido. "Python Programming Language." 2007 USENIX Annual Technical Conference. Santa Clara CA. 17-22 Haziran 2007. Konuşma.
- VicMan LLC. *Pho.to Lab*. Mobil Uygulama Yazılımı. VicMan Software, 2015. Web. 8 Nisan 2016.
- Vulchanova, Mila, Valentin Vulchanov ve Margarita Stankova. "Idiom Comprehension in the First Language: A Developmental Study." *Vigo International Journal of Applied Linguistics* 8.1 (2011): 207-234.
- Yurtbaşı, Metin. *Örnekleriyle Deyimler Sözlüğü*. İstanbul: Özdemir Yayıncılık, 1996.